

Inför 2007 års avtalsrörelse

En rapport av Industrins Ekonomiska Råd, oktober 2006

INDUSTRINS EKONOMISKA RÅD

Inom ramen för Industriavtalet 1997 inrättades Industrikommittén som består av ledande företrädare för de avtalsslutande parterna. Kommittén har bland annat till uppgift att följa och främja tillämpningen av Industriavtalet och se till att dess regelverk respekteras. Industrikommittén utser de opartiska ordförande som bistår parterna samt Industrins Ekonomiska Råd.

Industrins Ekonomiska Råd är en rådgivande grupp bestående av fyra ekonomer. Dessa ekonomer är oberoende av parterna och får inte vara anställda i arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation. Industrins Ekonomiska Råd ska kunna lämna utlåtanden och rekommendationer i ekonomiska frågor på uppdrag av Industrikommittén, de opartiska ordförandena eller förbundsparter gemensamt. Rådets rapporter finns tillgängliga på Industriavtalets hemsida www.industriavtalet.com.

Industrins Ekonomiska Råd består för närvarande av:

Pontus Braunerhjelm, professor i nationalekonomi* , KTH, 08-790 91 14

Olle Djerf, Olle Djerf Ekonomikonsult AB, 08-35 44 27

Håkan Frisé, chef för Ekonomisk Analys, SEB, 08-763 80 67

Henry Ohlsson, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet, 018-471 11 04

*Leif Lundblads donationsprofessur i internationellt företagande på Kungliga Tekniska Högskolan.

Innehåll	Sid
Förord	3
1 Sammanfattning	5
2 Industrins roll i samhällsekonomin	7
2.1 Industrins produktionsandel stabil kring 20 procent	7
2.2 Industrins sysselsättningsandel minskar, men industrinära tjänster ökar	8
2.3 Industrins lönenormerande roll etablerad	9
3 Lönebildningen sedan början av 1990-talet	11
3.1 Löneutvecklingen 1992-2005	11
3.2 Priser och reallöner för industrianställda	12
3.3 Arbetskraftskostnadernas utveckling i de viktigaste konkurrentländerna	13
3.4 Lönebildning och olika växelkurssystem i en globaliserad värld	16
3.5 Omvärldsförändringar och den svenska industripositionen	20
4 Industrins konkurrenskraft	23
4.1 Konkurrenskraft på kort sikt	23
<i>Produktivitetsutvecklingen i svensk industri</i>	26
<i>Nivån på arbetskraftskostnaderna för industriarbetare</i>	27
<i>Arbetskostnad per producerad enhet</i>	29
<i>Bytesförhållandet för Sverige och andra länder</i>	30
<i>Priserna på råvaror, insatsvaror och slutprodukter</i>	32
4.2 Konkurrenskraft på lång sikt	33
4.3 Sammanfattande bedömning	37
5 Konjunkturläge och ekonomiska utsikter de kommande åren	39
5.1 Internationell mjuklandning	40
5.2 Risker av olika karaktär	41
5.3 Svensk konjunkturstyrka på kort sikt	42
5.4 Starkare arbetsmarknad	43
5.5 Fortsatt låg underliggande inflation	45
5.6 Stabila inflationsförväntningar	46
5.7 Arbetskraftskostnadernas ökning de kommande åren i de viktigaste konkurrentländerna	48
Fördjupningsrutor	
Lönebildning och ekonomisk politik	18
Den svenska industrins specialisering	21
Att mäta produktivitet	24

Förord

Arbetsmarknadens parter står nu inför mycket omfattande avtalsrörelse. De olika industriavtalen löper ut med början den 31 mars 2007 och under de närmaste månaderna därefter. Många andra löneavtal inom det privata näringslivet ska också omförhandlas under det första halvåret 2007, medan den offentliga sektorns löneavtal löper ut i juni respektive september nästa år. Totalt berörs därmed nästan 3 miljoner arbetstagare av nästa års löneförhandlingar.

De löneavtal som sluts inom ramen för Industriavtalet kommer därför att skapa ett riktmärke för löneökningstakten på övriga avtalsområden på ungefär samma sätt som vid de tidigare tre stora avtalsrörelserna 1998, 2001 och 2004. Det råder allt större enighet om att den konkurrensutsatta sektorn - i praktiken de parter som tecknat Industriavtalet - ska tilldelas en normerande roll i lönebildningen. Detta synsätt låg redan till grund för regeringens proposition om Medlingsinstitutets inrättande (prop 1999/2000:32). Under åren därefter har samsynen om industrins normerande roll förstärkts. Detta slås bland annat fast av den utredning som gjort en utvärdering av Medlingsinstitutets första fem verksamhetsår (SOU 2006:32). Därför anser också utredningen att samma ordning ska gälla även framöver.

Mot bakgrund av de förestående förhandlingarna nästa år har Industrikommittén gett Industrins Ekonomiska Råd i uppdrag att framlägga en rapport över väsentliga förutsättningar för industrin och dess anställda inför den kommande avtalsrörelsen. Rapporten innehåller fakta, analys och bedömningar av utvecklingen i Sverige under den gångna avtalsperioden, till exempel med avseende på den nominella och reala löneutvecklingen samt industrins konkurrenskraft vad gäller arbetskraftskostnader och industrins egna priser. Jämförelser med motsvarande utveckling våra viktigaste konkurrentländer görs också.

Rapporten innehåller också en beskrivning av det aktuella konjunkturläget och de överblickbara konjunkturutsikterna i Sverige och internationellt. Bland annat beskrivs vilken utveckling av arbetskraftskostnaderna som kan förutses i våra konkurrentländer samt vilken prisstegringstakt vi kan förvänta oss i den svenska ekonomin. Syftet med rapporten är att öka kunskapen om för industrin och dess anställda inför parternas förberedelser för den stundande avtalsrörelsen 2007.

Stockholm den 11 oktober 2006

Industrins Ekonomiska Råd

Pontus Braunerhjelm

Olle Djerf

Håkan Frisé

Henry Ohlsson

1. Sammanfattning

Våra analyser och bedömningar sammanfattas i följande punkter:

Industrins roll i samhällsekonomin

- Svensk industri har en stark internationell position som baseras på avancerad teknologisk spjutspetsverksamhet inom en rad branscher samt goda förutsättningar för basindustriell verksamhet. Stark produktionstillväxt har medfört att industrin bibehåller sin andel på cirka 20 procent av den totala produktionen. Industrins direkta sysselsättningsandel minskar dock samtidigt som andelen industrinära företagstjänster ökar.
- Globaliseringens utmaningar innebär ökad konkurrens från såväl nya som gamla industriländer. Utvecklingen av industrins konkurrenskraft är således av central betydelse för hela den svenska ekonomin. Industrins normerande roll i lönebildningen måste därför gälla även framöver.

Lönebildningen sedan början av 1990-talet

- Löneökningarna inom industrin har i genomsnitt uppgått till 3,5 procent per år 1998-2005, ungefär en procentenhet lägre än under perioden 1992-1997. Reallönerna har stigit stadigt med knappt 2,5 procent per år under båda dessa perioder.
- Ökningstakten för arbetskraftskostnaderna i den svenska industrin har under de två senaste avtalsperioderna legat ungefär i linje med den i Storbritannien och Danmark, men 0,6-0,8 procentenheter högre än i euroområdet. Bland euroländerna har en sjunkande ökningstakt noterats för Tyskland, ner mot knappt 1,5 procent i genomsnitt de senaste två åren.
- Under de senaste åren har reallönerna inom den svenska industrin ökat snabbare än i euroområdet och EU15 sammantaget. Den låga inflationen i Sverige jämfört med har i hög grad bidragit till detta utfall. Reallöneutvecklingen har dock varit snabbare än i Sverige för industrianställda i Finland och Storbritannien.

Industrins konkurrenskraft

- I en internationell jämförelse ligger svensk industri på den övre halvan avseende produktivitetens utvecklingen men också vad gäller de totala arbetskraftskostnaderna. Korrigerat för valutaförändringar har Sveriges konkurrenskraft dock utvecklats gynnsamt även om viktiga konkurrentländer som Tyskland och USA närmar sig de svenska nivåerna.
- Produktivitetstal som baseras på kvalitetsjusterade produktionsberäkningar måste dock behandlas med stor försiktighet. De branscher (teleproduktindustri i första hand) där kvalitetsjusteringar haft särskilt stor betydelse har också utsatts för en intensiv priskonkurrens. Industristrukturen kan därmed i hög grad påverka produktivitetsnivån i ett land.
- Efter att investeringarna legat på historiskt låga nivåer sedan 1996 ökade dessa under 2005 och 2006. Effekten på arbetskraftsefterfrågan inom tillverkningsindustrin är osäker eftersom investeringarna dels återfinns inom kapitalintensiv industri, dels ofta ersätter arbetskraft.
- Investeringsnedgången är inte begränsad till Sverige eller svenska företag. Sedan slutet på 1990-talet har svenska företags utlandsinvesteringar också minskat liksom investeringar av utländska företag i Sverige. Inte heller kompenseras nedgången i investeringar i maskiner och byggnader av ökade IT-investeringar.
- Svensk industris stora FoU-satsningar har inte lett till att nya teknikområden kommersialiserats eller en omfattande nyetablering av snabbväxande och teknikintensiva företag. Kopplingen mellan FoU-satsningar och försäljning av nya produkter förefaller att vara svag jämfört med andra länder.

- På kort sikt kan svensk industris konkurrenskraft förväntas försvagas något utifrån ett starkt utgångsläge. En avmattning i den internationella konjunkturen, stigande krona, bestående prisökningar på insatsvaror, ökande konkurrens om investeringar och produktion samt begränsade förnyelsekrafter förväntas snarast minska marginalerna inom svensk industri de närmsta åren.
- På lång sikt riskerar de låga realkapitalinvesteringarna liksom de fallande IKT-investeringarna att påverka produktiviteten negativt. Det är ett problem att det historiskt stora sparandeöverskottet inte kanaliseras till nya investeringar i Sverige trots goda avkastningsnivåer.

Ekonomiska utsikter de kommande åren

- Den kommande avtalsperioden kommer att inledas med en fortsatt god konjunkturutveckling. Efterhand är det dock troligt att en avmattning i den amerikanska ekonomin sprider sig till Sverige och övriga Europa. Sammantaget innebär vår bedömning att tillväxten i svensk ekonomi hamnar något över 3 procent nästa år, och att den faller tillbaka till knappt 2½ procent 2008.
- Vårt internationella huvudscenario innebär en mjuklandning av den globala ekonomin. En konsumtionsdriven nedgång i USA förväntas motverkas av fortsatt uppgång i Europa och Asien. Företagssektorn världen över har agerat under de senaste årens starka globala konjunktur, vilket lett till starka balansräkningar och en i nuläget relativt låg investeringsnivå. Detta minskar riskerna för en kraftig konjunkturedgång via fallande investeringar.
- Samtidigt ska inte riskerna för en djupare global lågkonjunktur underskattas. Anpassningen av de amerikanska obalanserna kan utvecklas mer dramatiskt när de väl kommer och sprida sig till övriga delar av världsekonomin. Den ekonomisk-politiska åtstramning som nu håller på att genomföras i Europa kan därigenom visa sig för tidigt sjösat. Vidare kan spänningar i det geopolitiska läget leda till än smärtsammare nivåer på oljepriset än vi hittills sett.
- Arbetsmarknadsläget, som var relativt svagt under större delen av förra avtalsperioden, har ljusnat och efterhand har uppgången breddats till allt fler sektorer. Arbetslösheten är nu på väg nedåt och kommer med, undantag av år 2001, att ligga lägre än under de år då avtal slutits under industriavtalets ram.
- Sysselsättningen inom industrin har hittills inte ökat i linje med den övriga arbetsmarknaden. En stark produktivitetstillväxt har inneburit att expansionen kunnat ske utan att arbetsstyrka har ökat. Vår bedömning är att antalet anställda i industrin minskar marginellt de kommande åren. Produktionsökningarna blir inte större än att de även fortsättningsvis kan klaras med effektiviseringar och produktivitetsoökningar.
- Stigande energipriser och måttligare produktivitetstillväxt kommer troligen att medföra att inflationen från en låg nivå drar sig uppåt det närmaste halvåret. En rimlig bedömning är att KPI-inflationen kommer att hamna kring 2 procent i genomsnitt för 2007-2008. Detta beror dock delvis på att Riksbankens räntehöjningar driver upp KPI nästa år. Den underliggande inflationen (UNDIX) hamnar i genomsnitt runt 1,5 procent.
- Arbetskraftskostnaderna per anställd i näringslivet förväntas öka med 2,5 procent årligen i de 15 EU-länderna och nära 5 procent årligen i USA enligt OECD. Det finns dock stora skillnader mellan, å ena sidan, Tyskland där ökningarna förväntas vara under 1 procent årligen och, å andra sidan, länder som Storbritannien och Danmark där prognosen ligger på 4-5 procent årligen. För Frankrike och Finland ligger prognoserna på drygt 3 procent årligen.

2. Industrins roll i samhällsekonomin

Som vi betonat i tidigare rapporter är industrins roll i den svenska ekonomin betydligt viktigare än vad dess direkta andel av produktion och sysselsättning visar. Svensk industri har stor bredd med konkurrenskraftiga företag på en rad områden. Läkemedel, telekom, fordon och kraftsystem är bara några exempel på branscher som kompletterar den mer råvarunära industrin kring skog och malm.

Denna bredd och avancerade teknologiska inriktning utgör kärnan i den svenska näringslivsstrukturen. Viktiga delar av den privata tjänstesektorn är också direkt knutna till industrin. I vissa fall är dessa industrinära tjänsteföretag direkta underleverantörer i form av datatjänster eller andra typer av konsult- och uppdragsverksamhet. I andra fall kan det gälla tjänstebranscher som verkar i stor närhet till industriföretagen.

2.1 Industrins produktionsandel stabil kring 20 procent

Globaliseringsvågen har medfört att världshandeln har ökat i allt snabbare takt de senaste 10-15 åren. Även rörligheten över gränserna för investeringar och produktion har ökat markant. Sverige tillhör de länder där utrikeshandeln ökat mest. Svensk industri tycks ha klarat globaliseringens omvandlingstryck på ett bra sätt.¹ Fakta i målet är följande:

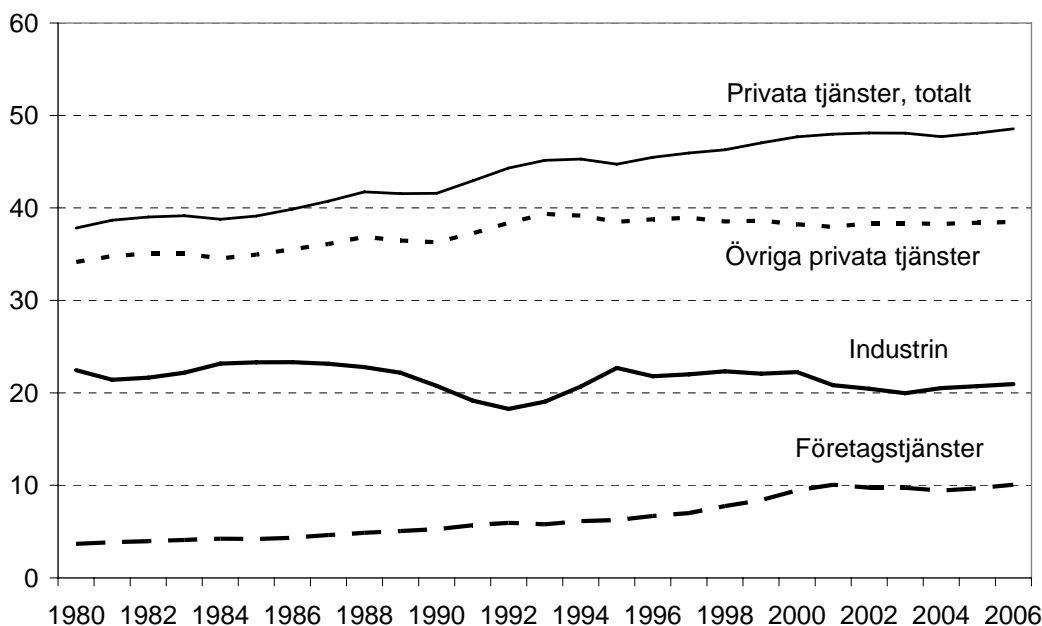
- Exportens andel har stigit till över 50 procent av BNP. Importandelen är drygt 40 procent av BNP.
- Merparten av både export och import är industriprodukter (74 procent). Den internationella tjänstehandeln – inte minst industrinära tjänster - ökar dock ännu snabbare.
- Industrin har därför i stort sett behållit sin produktionsandel på cirka 20 procent av BNP, trots outsourcing av en rad tjänster som tidigare producerades inom industriföretagen.
- Det råder ett starkt ömsesidigt beroende mellan industrin och övriga näringsgrenar. Det gäller inte bara tjänstesektorerna utan också varuproducerande sektorer som jordbruk, skogsbruk, byggnadsverksamhet och energi
- Industrinära tjänster återfinns främst² inom branschen företagstjänster, som dock också producerar tjänster åt andra delar av näringslivet. Företagstjänsterna har vuxit starkt från 2 procent av BNP 1980 till 10 procent för närvarande.
- Industrisektorn i bred bemärkelse, det vill säga industrin och industrinära tjänster, har sålunda ökat sin andel av den totala produktionen i landet.

I motsats till vad som ofta framhålls har således industrins direkta andel av den totala produktionen inte minskat de senaste tio åren. Under krisen i början 1990-talet drabbades den svenska industrin hårt med utslagning av en rad företag och kraftigt sjunkande sysselsättning som följd. Industrins andel av BNP sjönk då men har sedan åter stigit till drygt 20 procent, se diagram 2.1. Som vi visade i vår globaliseringsrapport i juni har volymtillväxten i den svenska industrin under de senaste tio åren legat i absoluta toppen bland OECD-länderna.

¹ Se t ex Industrins Ekonomiska Råd, *Globaliseringen och den svenska industrin*, juni 2006

² Cirka hälften av företagstjänsterna är industrianknutna enligt Input-Output-statistik från 2000.

Diagram 2.1 Produktionens andel av BNP i olika näringsgrenar, procent.

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

2.2 Industrins sysselsättningsandel minskar, men industrinära tjänster ökar

Medan industrins andel av produktionen är relativt oförändrad har dess direkta andel av sysselsättningen minskat stadigt. Detta avspeglar ett allt starkare internationellt konkurrenstryck särskilt under de senaste 10-15 åren. Produktivitetens utvecklingen har accelererat tydligt bland annat till följd av globaliseringen.

Tabell 2.1 Sysselsättning i olika näringsgrenar, procentuell andel av antal arbetade tim

	1980	1990	1995	2000	2005 1 hå	2006
Varuproducenter	38,0	32,1	29,8	28,6	27,2	27,6
varav Industrin	23,2	19,7	19,1	18,6	17,1	17,0
Privata tjänsteproducenter	33,9	36,7	38,4	41,3	41,9	40,7
varav Företagstjänster	4,1	6,0	6,9	9,3	9,6	9,7
Övriga privata tjänster	29,7	30,7	31,5	32,0	32,2	31,0
Offentliga myndigheter	28,4	29,8	29,7	27,7	28,4	29,0

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

Industrins andel av det totala antalet arbetade timmar har gått ned från 23 procent 1980 till 17 procent idag. Svensk industris väg att hantera globaliseringens utmaningar och fördelar är att värna om en bred och avancerad teknologiprofil även i fortsättningen.³ Det betyder fortsatt snabb produktivitetens utveckling och på längre sikt är det därför troligt att industrins direkta roll för sysselsättningen kommer att fortsätta att minska.

Samtidigt kan man sannolikt också räkna med att industrinära företagstjänster kommer att fortsätta att öka sin andel av sysselsättningen. Genom det ömsesidiga beroende som finns mellan övriga näringsgrenar och industrin, kommer den även framöver att vara en viktig faktor för den framtida utvecklingen av den totala produktionen och sysselsättningen i Sverige.

³ Se t ex Industrins Ekonomiska Råd, *Globaliseringen och den svenska industrin*, juni 2006

2.3 Industrins lönenormerande roll etablerad

Det är i hög grad avgörande för tillväxten och sysselsättning i landet att industrins internationella konkurrenskraft kan fortsätta att förbättras. Globaliseringens utmaningar innebär en ökad konkurrens från såväl gamla som nya industriländer inom de produktionsområden som Sverige etablerat sig.

Utvecklingen av industrins internationella konkurrenskraft måste därför också i fortsättningen stå i centrum för lönebildningen i hela den svenska ekonomin. Löneökningar som inte står i samklang med bevarad internationell konkurrenskraft hotar att få allvarliga följdverkningar för hela den svenska ekonomin, såväl i näringslivet som i den offentliga sektorn. Riksbankens inflationsmål innebär också en direkt och tydlig restriktion för löneökningarna också i inhemskt orienterade delar av ekonomin.

Mot den bakgrunden har Industriavtalet sedan 1997 varit en grundpelare för en väl fungerande lönebildning i Sverige. Genom Industriavtalet skapades en ny samförståndsanda i lönebildningen på industrins område och efter den första avtalsrörelsen 1998 tillkom också samarbetsavtal på andra delar av arbetsmarknaden. I samband med inrättandet av Medlingsinstitutet år 2000 slog också Riksdagen fast att de internationellt konkurrensutsatta avtalsområdena, det vill säga industrin, bör ha en lönenormerande roll. Industriavtalet har således haft stor betydelse för lagstiftningen kring Medlingsinstitutet. I praktiken har institutets verksamhet de senaste fem åren i hög grad byggt på synsättet att den konkurrensutsatta sektorn ska ha en normerande roll.

Som framhålls i den utredning⁴ som gjort en översyn av Medlingsinstitutets verksamhet har också samsynen kring industrins normerande roll successivt förstärkts under årens lopp. Lönebildningen har enligt utredningen fungerat väl ur ett samhällsekonomiskt perspektiv sedan det nya förstärkta Medlingsinstitutet inrättades och utredningen drar den generella slutsatsen att: "I praktiken har de parter som tecknat Industriavtalet kommit att sätta normen, vilket även bör gälla framöver."

⁴ SOU 2006:32, *God sed vid lönebildning*, mars 2006, sid 10

3. Lönebildningen sedan början av 1990-talet

Det råder ett ömsesidigt samband mellan den ekonomiska politiken och lönebildningen. Å ena sidan är politiska och institutionella förhållande utanför lönebildningsprocessen avgörande för hur väl lönebildningen fungerar. En grundsten är penningpolitiken och förtroendet för inflationsmålet, men också de regelsystem som påverkar arbetsmarknaden har stor betydelse.

Å andra sidan spelar lönebildningen en central roll för den ekonomiska politiken. Lönesumman motsvarar cirka två tredjedelar av BNP och är den i särklass viktigaste skattebasen. Lönerna ger hushållen merparten av deras inkomster. Arbetskraftskostnaderna är för många företag den dominerande kostnadskomponenten. Därmed har utvecklingen av arbetskraftskostnaderna också stor betydelse för den inhemska inflationen, konkurrenskraften och sysselsättningen.

Lönebildningen har som nämnts i föregående kapitel fungerat bra under de senaste tio åren. I följande kapitel redovisas löneutvecklingens konsekvenser såväl för samhällsekonomin som för industrins arbetstagare och arbetsgivare. Vi gör också vissa jämförelser med utvecklingen i våra viktigaste konkurrentländer.

Liksom i tidigare rapporter jämförs utfallet för den senaste avtalsperioden 2004-2006 med två huvudperioder sedan början 1990-talet; dels perioden 1992-1997, dels perioden med Industriavtal fram till dags dato.

3.1 Löneutvecklingen 1992-2005

Löneökningarna har uppgått till i genomsnitt 3,5 procent per år för de industrianställda under perioden 1998-2005, vilket var ungefär en procentenhet lägre än under perioden 1992-1997. Som framgår av diagram 3.1 var det främst de kraftiga löneökningarna under 1996 som bidrog till den högre löneökningstakten under den första perioden.

Tabell 3.1 Löneutvecklingen enligt konjunkturlönestatistiken, procent per år

	1998 års avtal		2001 års avtal		2004 års avtal		1998-2005
	1992-1997	1998-2000	2001-2003	2004	2005		
Industrin	4,6	3,5	3,7	3,1	3,1	3,5	
Byggnadsindustri	2,5	3,9	4,1	2,6	3,1	3,7	
Övrigt näringsliv	4,0	3,7	3,8	3,0	3,3	3,6	
Privat sektor	4,0	3,6	3,8	3,0	3,2	3,6	
Statsanställda	4,1	3,9	4,2	2,9	3,1	3,8	
Kommunanställda	3,5	3,5	4,4	4,2	2,8	3,8	
Offentlig sektor	3,7	3,6	4,4	3,9	2,9	3,8	
Totalt	3,8	3,6	4,0	3,3	3,1	3,7	

Källa: Medlingsinstitutet samt egna beräkningar. Beräkningarna för år 1992 är baserade på äldre data. Löneökningstakten är beräknad som den genomsnittliga procentuella förändringen under de angivna kalenderåren.

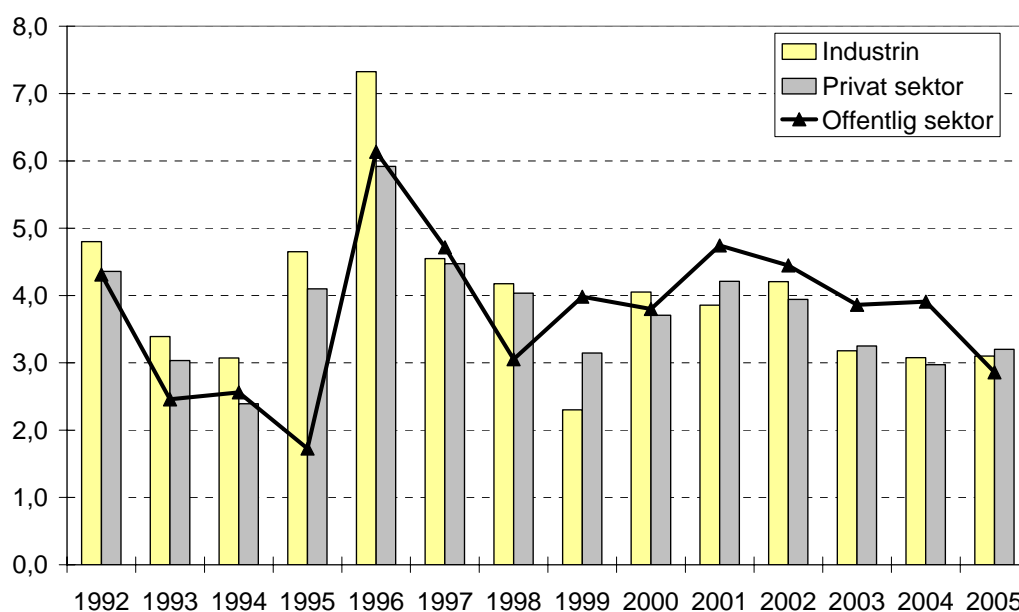
De industriavtal som slöts 1998 och 2001 resulterade i löneökningar på i genomsnitt 3,5 respektive 3,7 procent per år under dessa treårsperioder. Löneökningstakten i det övriga näringslivet har legat ungefär i linje med den i industrin. Under 2000-talet har löneavtalen i

den offentliga sektorn resulterat i löneökningar som legat klart högre än för de industrianställda.

Under den innevarande avtalsperioden har löneökningstakten dämpats påtagligt. För närvarande finns utfallsdata för 2004 och 2005 samt preliminära data för första halvåret 2006. Både under 2004 och 2005 uppgick löneökningarna inom industrin till 3,1 procent enligt konjunkturlönestatistiken. Fortsatt höga löneökningar inom den kommunala sektorn gjorde att utfallet på hela arbetsmarknaden blev några tiondelar högre än för industrin 2004. Under 2005 steg lönerna i stort sett i samma takt på hela arbetsmarknaden.

Diagram 3.1 Löneökningstakten inom industri samt privat och offentlig sektor.

Procent per år

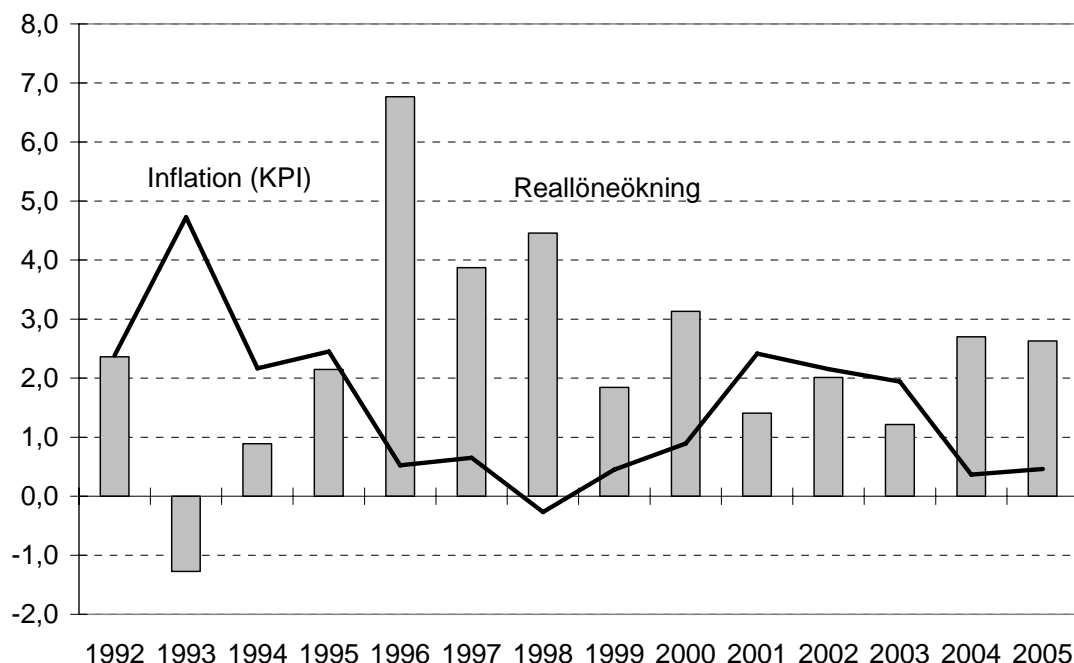
Källa: SCB och Medlingsinstitutet

Delvis torde den dämpade löneökningstakten de senaste åren bero på det allmänt svaga arbetsmarknadsläget. Bristen på arbetskraft är fortfarande låg med undantag för i byggsektorn. Trots uppgången i ekonomin har sysselsättningen inte börjat stiga på allvar förrän i år. Olika bedömare räknar därför med något marginellt löneökningstakt i år på den svenska arbetsmarknaden.

3.2 Priser och reallöner för industrianställda

Trots den dämpade nominella löneökningstakten under 1990-talet i förhållande till 1970- och 80-talet, har det reala löneutfallet blivit klart mera positivt. Sedan början av 1990-talet har reallönerna stigit varje år med undantag för 1993. Inflationen steg då tillfälligt till drygt 4,5 procent, främst till följd av kronans depreciering 1992.

Diagram 3.2 Inflation och reallöneökning för industrianställda, procent per år

Källa: SCB, Medlingsinstitutet samt egna beräkningar.

Som framgår av diagram 3.2 har variationerna i reallöneökningarna främst styrts av inflationen. Sett som genomsnitt över längre perioder har reallöneökningarna varit mycket stabila på nivån 2,4-2,5 procent per år sedan 1992. Under 2006 kommer den genomsnittliga inflationen att bli ungefär 1,5 procent enligt ledande konjunkturbedömare, vilket betyder att industrins reallöneökningar torde hamna strax under 2 procent i år.

Tabell 3.2 Genomsnittlig inflation och reallöneökningar för industrianställda, procent per år

	1992-1997	1998-2005	1992-2005
Inflation (KPI)	2,2	1,1	1,5
Nominell löneökning	4,6	3,5	4,0
Reallöneökning	2,5	2,4	2,4

Källa: SCB

3.3 Arbetskraftskostnadernas utveckling i de viktigaste konkurrentländerna

Det är vanskligt att jämföra löneutvecklingen i Sverige med den i konkurrentländerna. Oavsett vilka datakällor som utnyttjas finns det svagheter. Vi har här valt att utgå från *Labour Cost Index (LCI)* som publiceras av Eurostat. Det är den statistik som bäst överensstämmer med det som vi önskar mäta.

Eurostats målsättning är att producera branschvisa kvartalsindex för samtliga anställda i alla sektorer. Statistiken avser totala arbetskraftskostnader i nationell valuta och är per timme. Underlag och metoder skiljer sig dock fortfarande åt mellan länderna. För Sverige bygger Eurostats index på SCB:s konjunkturlönestatistik.

Det är också viktigt att påminna om att det finns fler faktorer än arbetskraftskostnaderna som påverkar konkurrenskraften. Utvecklingen för växelkurs och den svenska produktiviteten

jämfört med den i omvärlden är också av stor betydelse liksom priserna på insatsvaror och produktpriser.

I tabell 3.3 utnyttjar vi årliga data för industrin (exklusive byggnadsindustrin) i Sverige och de viktigaste konkurrentländerna. Tabellen redovisar genomsnittet för de årliga ökningarna av arbetskraftskostnaderna under de två första avtalsperioderna med Industriavtalet samt de två första åren under den senaste avtalsperioden.

Tabell 3.3 Arbetskraftskostnader per timme inom industrin, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998-2000	2001-2003	2004-2005
Sverige	4,0	4,3	3,0
Euroområdet	3,4	3,5	2,4
Tyskland	3,2	2,5	1,4
Frankrike	3,4	3,6	3,5
Finland	3,8	5,3	3,1
EU15, exklusive Sverige	3,6	3,8	2,9
Storbritannien	4,2	4,2	4,4
Danmark	3,7	4,2	2,7
EU10	8,5	9,0	7,7
Polen	11,2	9,1	3,9
USA	2,3	4,0	4,8

Källa. Egna beräkningar baserade på data från Eurostat samt Bureau of Labor Statistics för USA.

Anm. Vid beräkningarna för EU15 har data för de olika länderna vägts samman med TCW-vikter, för EU+10 har handelsvikter använts.

Under åren före Industriavtalet ökade svenska arbetskostnader betydligt snabbare än i omvärlden. Under de tre avtalsperioderna med Industriavtalet har det tidigare mönstret förändrats. Visserligen var den svenska arbetskostnadsutvecklingen snabbare än i euroområdet. Differensen var ca 0,6–0,8 procentenheter per år. Det finns dock skillnader inom euroområdet. Medan Tyskland har haft en sjunkande ökningstakt för arbetskostnaderna ner till ca 1,4 procent i genomsnitt de senaste två åren har Finland legat över Sverige de senaste två avtalsperioderna. Kostnadsökningarna i Frankrike har varit relativt konstanta kring 3½ procent per år.

Däremot har utvecklingen för arbetskostnaderna i Sverige de senaste två avtalsperioderna legat i närheten av den i ”de gamla” EU-länder som inte är medlemmar av valutaunionen – Storbritannien och Danmark. Kostnadsökningarna i Storbritannien har varit drygt 4 procent per år i genomsnitt medan kostnadsutvecklingen i Danmark har legat strax under den svenska. Euroområdet har under de senaste åren haft en långsammare arbetskostnadsutveckling än den i USA. Kostnadsutvecklingen i Sverige var snabbare än den amerikanska under de första två avtalsperioderna. Under 2004–2005 har emellertid det omvända gällt.

I de nya EU-länderna (EU10) har arbetskraftskostnaderna ökat med i storleksordningen 8–9 procent årligen under de tre avtalsperioderna. I Polen, som är Sveriges viktigaste

handelspartner bland de nya EU-länderna, ökade arbetskraftskostnaderna med i genomsnitt knappt 4 procent i årstakt under 2004–2005.

För varje land och varje tidsperiod finns det givetvis speciella faktorer som har påverkat utvecklingen. Eftersom Tyskland avviker så pass kraftigt från övriga länder kan det vara värt att peka på ett par faktorer bakom utvecklingen så som den varit i Tyskland. Eftersom arbetskraftskostnadernas nivå där är hög (se diagram 4.4) innebär den långsamma ökningstakten att Tyskland närmar sig övriga länder ovanifrån. De avtalade löneökningarna inom tysk industri var högre än de faktiska under 2005. Denna ”negativa löneglidning” har bland annat att göra med att inte alla anställda omfattas av kollektivavtal, att inte alla områden fick lönehöjningar under 2005 och att inte alla avtal följdes fullt ut. Vidare har strukturen bland löntagarna ändrats, t ex genom det ökade antalet sk miniarbeten.⁵

Eurostat redovisar även löneutvecklingen exklusive lagstadgade och avtalade lönebikostnader. Detta gör det möjligt att beräkna reallöneutvecklingen för de industrianställda i Sveriges viktigaste konkurrentländer.

Under de senaste åren har reallönerna inom den svenska industrin ökat snabbare än i euroområdet och EU15 sammantaget. Den låga inflationen i Sverige jämfört med omvärlden har i hög grad bidragit till detta utfall. Däremot har reallöneutvecklingen varit snabbare än i Sverige för industrianställda i Finland, Storbritannien och de nya EU-länderna sammantagna.

Tabell 3.4 Reallön per timme inom industrin, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998-2000	2001-2003	2004-2005
Sverige	3,1	1,6	2,7
Euroområdet	1,5	1,5	0,8
Tyskland	1,6	1,5	-0,2
Frankrike	2,3	1,7	1,0
Finland	2,1	3,6	3,1
EU15, exklusive Sverige	1,7	1,7	1,2
Storbritannien	3,1	2,6	2,9
Danmark	0,4	1,1	0,6
EU+10	2,0	5,2	3,5
Polen	2,0	6,1	0,8
USA	0,3	1,1	-0,3

Källa. Egna beräkningar baserade på data från Eurostat och Bureau of Labor Statistics för USA (löner) samt OECD Economic Outlook, May 2006 och European Commission, *European Economy*, No 2 / 2006 (priser).
Anm. Vid beräkningarna för EU15 har data för de olika länderna vägts samman med TCW-vikter, för EU10 har handelsvikter använts.

⁵ Minijobb är arbeten med en lön på högst 400 euro per månad eller där den anställde inte arbetar mer än 50 dagar i företaget. Arbetsgivaren betalar en arbetsgivaravgift om 30 procent på lönesumman medan den anställde inte betalar några skatter. Vår källa när det gäller utvecklingen är European Industrial Relations Observatory On-Line (Eironline) som publiceras på nätet av European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

3.4 Lönebildning och olika växelkurssystem i en globaliserad värld

Den svenska lönebildningen har förbättrats det senaste decenniet. Systemet med rörlig växelkurs och inflationsmål har otvivelaktigt fungerat bättre än regimen med fast växelkurs. Samtidigt har de flesta andra länder i Europa lyckats med samma nedväxling av pris- och löneökningstakten under fast växelkurs. Det kan därför finnas skäl att diskutera den principiella bakgrunden till denna utveckling.

Lönebildning vid fast växelkurs

Vid fast växelkurs är det tydligt vad som begränsar löneutrymmet. Nominella löneökningar måste motsvaras av antingen produktivitetsskillnader eller skillnader i produktpriser för att inte konkurrenskraften ska undermineras. Kostnadsläget i den konkurrensutsatta sektorn, dvs. till stor del industrin, är den viktiga restriktionen för lönebetalningsförmågan i ekonomin. Svaga lönepressande marknadsmekanismer för den inhemska ekonomin ställer stora krav på samordning av lönebildningen och på accepterandet av industrin som löneledande sektor. Det ställer också krav på att finanspolitiken används aktivt för att hindra överhettning och pris- och löneexcesser eftersom penningpolitiken är uppbunden av försvaret av valutan.

Erfarenheterna i Sverige är väl kända. Under Bretton-Woodssystemet, dvs. då växelkursen verkligen var fast utan devalveringsmöjligheter, fungerade den s.k. EFO-modellen bra. Löneökningarna i hela ekonomin utgick från det utrymme som produktivitetssökningarna i industrin skapade. Efter Bretton-Woodssystemets sammanbrott i början på 1970-talet försvagades normerna i lönebildningen. Devalveringsmöjligheten gjorde att det egentliga ankaret i EFO-modellen, industrins internationella konkurrenskraft tappade sitt fotfäste. Under slutet av 1980-talet stod detta alltmer klart. Överhettning i inhemska sektorer, mest tydligt på byggsidan, gav stora löneökningar helt frikopplade från industrins utrymme.

Målet om full sysselsättning innebar att finanspolitiken aldrig på allvar brukades för att strama åt ekonomin. Alltför höga löneökningar i inhemska sektorer kom därigenom inte på kort sikt formellt i konflikt med något ekonomisk-politiskt mål. En hård priskonkurrens i den inhemska ekonomin skulle teoretiskt också ha kunnat bidra till kostnadspress och därigenom motverka en alltför snabb pris- och löneinflation. Denna priskonkurrens var dock för svag och utgjorde ingen tillräcklig motkraft i ett läge då de centrala löneavtalen hade avgörande betydelse för den slutgiltiga löneökningstakten och då kostnadsökningar relativt lätt kunde vältras över i form av högre konsumentpriser. Därmed blev också de mekanismer som ”bestraffade” löneexcesser otydliga och tröga. Industrin hade att genomlida ett längre stålbad innan övriga sektorer, via högre arbetslöshet, utsattes för lönedämpande krafter.

Lönebildning vid rörlig växelkurs och inflationsmål

Det nuvarande svenska lönebildningssystemet innehåller en rad viktiga pelare. Industriavtalet innebär en grundförutsättning för att samordna avtalen inom stora delar av den konkurrensutsatta sektorn. Sett i ett längre perspektiv gäller naturligtvis att svenskt näringsliv måste anpassa sig till internationella avkastningskrav. I vårt nuvarande system med rörlig växelkurs och inflationsmål finns därtill en direkt restriktion för lönebetalningsförmågan också i inhemska sektorer. Denna restriktion verkar på relativt kort sikt genom att räntan kan höjas så fort det står klart att t ex för höga löneökningar kommer att leda till prisövervärtring och därmed för hög inflation. Det nya systemet innebär således två viktiga skillnader:

- Om pris- och löneökningarna blir för höga innebär räntevapnet ett snabbare och kraftfullare stabiliseringspolitiskt verktyg.
- Lönebildningen i hela näringslivet är utsatt för direkt stabiliseringspolitisk ”övervakning” genom inflationsmålet.

Skillnaderna mellan industrin och det övriga näringslivet blir inte längre lika tydlig. Samtidigt blir den nominella kopplingen till utländsk löneökningstakt principiellt svagare. Om Sverige uppfyller sitt inflationsmål och andra länder inte gör det eller har avvikande inflationsmål ska enligt teorin en anpassning ske av växelkursen.

Det är dock viktigt att poängtera att industrin fortfarande har en speciell ställning i lönebildningen. Den internationella kopplingen till svensk ekonomi är mycket tydligare för industrin än för övriga delar av ekonomin. Globaliseringen ställer nya krav som inte alltid fångas upp i traditionella mått för konkurrenskraften. Om dessa ignoreras i lönebildningen blir konsekvenserna betydligt större för industrin än för övriga delar av ekonomin.

Det är också viktigt att notera att växelkursen på kort och medellång sikt påverkas av en rad andra faktorer än prisdifferenser. Detta innebär att nominella pris- och löneavvikelser från omvärlden kan påverka den reala svenska konkurrenskraften under relativt lång tid även under rörlig växelkurs. Slutsatsen blir att det även med rörlig växelkurs är viktigt att noggrant följa utvecklingen när det gäller lönebildningen i vår omvärld.

Lönebildningen i Sverige fungerar alltså tveklöst bättre i dagens system med rörlig växelkurs och inflationsmål. Till alla delar är den ekonomiska politiken inriktad på att hålla låg inflation. Genom att parterna på arbetsmarknaden och övriga aktörer i ekonomin har fullt förtroende för detta skapas förutsättningar för en generellt sett stabil och gynnsam makroekonomisk utveckling. Samtidigt bör man hålla i minnet att i stort sett alla länder inom OECD genomfört en nedväxling av pris- och löneökningstakten. De flesta europeiska länder genomförde denna anpassning något decennium före Sverige och då oftast med fast växelkurs. De problem som Sverige inte lyckades bemästra med fast växelkurs visade sig alltså vara hanterbara i andra länder (se fördjupningsrutan nedan).

Fördjupningsruta: Lönebildning och ekonomisk politik

Olika lösningar och utmaningar i ett europeiskt perspektiv

I dag har de flesta länder i Europa någon form av fast växelkurs gentemot sina grannar, antingen genom den gemensamma eurovalutan eller via någon knytning till denna. I Västeuropa är det bara Norge, Storbritannien, Schweiz och Sverige som har rörliga kurser (för de övriga gäller visserligen att euron flyter mot andra valutor, men påverkan på handelsutbytet är begränsat eftersom den interna handeln inom valutaunionen är större än den externa handeln).

De nya EU-medlemmarna, som alla har ambitioner att på sikt införa euron, har valt olika lösningar. De baltiska länderna har fast växelkurs medan t ex Polen, Tjeckien och Ungern har rörlig växelkurs. Länderna med fast växelkurs har haft störst problem att få ned inflationen, vilket inte är förvånande. De nya EU-länderna är inne i en process där löne- och prisnivåer gradvis konvergerar mot dem som gäller i gamla EU. Med rörlig växelkurs sker denna konvergens delvis via en apprecierande valuta, medan den måste ske nominellt i de länder som bundit sin valuta. Det senaste året har dock även länderna med rörlig växelkurs haft problem med för hög inflation, vilket visar att problemen i olika skepnader kan uppstå oavsett växelkurssystem.

Bland de stora Euroländerna kan vi se olika tendenser på hur man lyckas manövrera inom ramen för den gemensamma valutan. Tyskland har tidigare pressats hårt av högt kostnadsläge och svag konkurrenskraft. Där håller lönenivån på att anpassa sig, vilket syns i bättre konkurrenskraft och tilltagande styrka för tysk industri. Frankrike och speciellt Italien tycks gå motsatt väg genom att lönerna ökar snabbare än i omvärlden. Italien ser ut att bli det första stora testet på konsekvenserna hur en dåligt fungerande lönebildning hanteras inom Euroområdet. Att en så stor nation får allt större problem med såväl budgetunderskott som konkurrenskraften aktualiserar grundläggande frågor kring krishantering för en medlem i valutaunionen.

I Danmark ställs nu systemet med fast kurs gentemot euron på prov. Överhettningsriskerna i ekonomin blir allt mer påtaglig. Att räntan är låst genom den fasta växelkursen ställer krav på såväl en stramare finanspolitik som en flexibel lönebildning. Det senaste året har dilemmat minskat något eftersom också det danska ränteläget välbehövt pressats uppåt när den Europeiska Centralbanken (ECB) stramat åt penningpolitiken. Det är troligt att skillnaderna i konjunkturläge mellan Danmark och Euro-zonen framöver kommer ge en ränta i Danmark som är lägre än vad ekonomin egentligen mår bra av.

I Norge ställs istället systemet med den rörliga växelkursen på prov. Den inhemska ekonomin är på väg mot överhettning och tillgångspriserna skenar uppåt. Samtidigt tenderar inflödet av oljepengar att kontinuerligt stärka valutan. En stark valuta i kombination med att ökad konkurrens, såväl globalt som på hemmamarknaden, pressar konsumentpriserna nedåt och gör att inflationen ligger långt under Norges Banks inflationsmål. Den låga inflationen i kombination med riskerna för att driva upp valutan till nivåer där stora delar av den traditionella industrin slås ut, har länge hållit tillbaka Norges Bank från räntehöjningar. Den senaste tiden har överhettningshotet på arbetsmarknaden accentuerats. Norges Bank har därför deklarerat att man avser att höja räntan i bestämd takt trots den låga inflationen. Inflationsmålet prioriteras därmed ned och ges en mindre konkret och långsiktig tolkning.

Norges Bank utgör därmed det tydligaste exemplet på att centralbanker i länder med rörlig växelkurs det senaste halvåret tenderat att mjuka upp inflationsmålsstyrningen. Tendensen är att större hänsyn nu tas till realekonomiska faktorer såsom tillväxt och resursutnyttjande. Även hänsyn till risker med för högt uppdriven ökningstakt när det bostadspriser och kreditillväxt förs lite tydligare in i de räntepolitiska övervägandena. Bank of International Settlement (BIS) publicerade i våras några tongivande artiklar⁶ där man diskuterade varför låg inflation som beror på utbudsfaktorer som t ex stigande konkurrens, inte alltid behövde bekämpas till varje pris. Istället rekommenderas att dessa risker vägs mot andra faror t ex att ytterligare näring ges åt bubblor på kredit- och bostadsmarknaden som sedan när de spricker kan leda till djupare ekonomisk nedgång. Det är nog rimligt att den senaste tiden aggressivare räntepolitik i t ex Euro-zonen, Norge, Storbritannien och Sverige åtminstone till en del kan förklaras av dessa nya vindar i centralbankskretsen.

Den slutsats man kan dra av utvecklingen i olika europeiska länder är att det generellt inte går att avgöra vilket växelkurssystem som bäst främjar en stabil pris- och lönebildning och därmed sysselsättningen på lång sikt. En rad andra faktorer är av betydelse och medför att olika länder ställs inför vitt skilda utmaningar. Man kan också konstatera att systemen ständigt förändras och ställs inför nya utmaningar. Alltför dogmatiska och teoretiska tillämpningar av såväl den ekonomiska politikens utformning som analysramen kring lönebildningens förutsättningar riskerar därför att bli kontraproduktiva.

⁶BIS Working Papers No 205, *Is price stability enough?* William R White, April 2006

3.5 Omvärldsförändringar och den svenska industrin

Som visats i den rapport som Industrins Ekonomiska Råd publicerade i juni förväntas den tilltagande globaliseringen leda till en allt intensivare konkurrens för de svenska industriföretagen. För att möta dessa nya marknadsförutsättningar har vi under senare år sett en trend mot ökad specialisering och koncentration på kärnverksamheter i syfte att kunna erbjuda såväl konkurrenskraftiga priser som kvalitet. Samtidigt leder globaliseringen, liksom strävanden mot en regional integration i olika delar av världen, till ökade förutsättningar för företagen att öka sina marknadsandelar. Detta är i sin tur nödvändigt för att fullt ut kunna utnyttja stordriftsfördelar i framför allt FoU och marknadsföring. De större företagen har sedan länge byggt upp en kompetens att hantera internationaliserade produktionsstrukturer. Det är snarast de mindre och medelstora företagen som ställs inför en ny situation. Det är också inom dessa som den största potentialen finns för sysselsättningsökningar. Framväxande effektiva och högproduktiva mindre och medelstora företag med betydande omställningsförmåga bygger på utnyttjande av avancerad teknik, en förtrogenhet med de möjligheter som globaliseringen innebär samt väl fungerande faktormarknader.

Globaliseringen påverkar inte bara företagens tillverkande enheter. Under det senaste decenniet har också företagens forskning och utveckling (FoU) internationaliserats allt mer. Industrin, och inom industrin ett fåtal företag, dominerar de svenska satsningarna på FoU. Sverige sticker ut som ett land där denna utveckling är särskilt markant. Andelen utlandsägd FoU fördubblades från 20 procent 1995 till cirka 40 procent 2003, vilket är mycket högt i ett internationellt perspektiv. En förklaring till det höga utlandsägandet i Sverige är just den starka koncentrationen av svensk FoU till relativt få storföretag, vilket innebär att när dessa förvärvas av utländska företag – som t.ex. Astra - så övergår också en betydande FoU-andel till utländska ägare.

Samtidigt har svenska företag lokaliserat allt mer av sin FoU-verksamhet till utlandet. I början av 2000-talet var knappt 50 procent av FoU utlandslokaliserad, en uppgång med ca 15 procentenheter jämfört med 1995. En tydlig trend är att de nya länder som under 2000-talet allt mer integrerats i den globala ekonomin – särskilt Indien och Kina – också kunnat se en stark ökning i FoU-investeringar av utländska företag. FoU-intensiteten i förhållande till BNP växer också i dessa länder. I Kina överstiger den en procent av BNP och i absoluta tal är satsningarna på FoU ca nio gånger större än i Sverige. Tillväxten i FoU har också varit imponerande - 15 procent per år 1991-2001 - att jämföra med ungefär två till tre procent inom EU, Japan och USA.

I grunden är det två faktorer avgör svensk industris konkurrenskraft: produktivitet och förnyelsekapacitet. Produktiviteten kan mätas på flera olika sätt och beror främst på investeringarna samt arbetskraftens respektive företagsledningarnas kompetens. Förnyelsekapaciteten handlar om att kunna erbjuda marknaden bättre produkter till konkurrenskraftiga priser, vilket i sin tur är avhängigt satsningar på FoU, förmåga att ta till sig ny teknik som utvecklats av andra och att kunna anpassa produktionen till kundernas behov. I grunden bottnar detta i de lagar, regelverk och normer som industrin verkar i. Vi återkommer till en diskussion rörande svensk industris konkurrenskraft på kort och lång sikt i kapitel 5.

Fördjupningsruta: Den svenska industrins specialisering

Ett vanligt sätt att beskriva ett lands specialisering på olika industribranscher är att studera exportens sammansättning i förhållande till omvärlden.⁷ Utgångspunkten är att ett lands specialisering avspeglas i sammansättningen av dess export jämfört med omvärlden. Detta mäts med ett exportindex som överstiger ett om svensk export i en viss industri är relativt större än snittet för omvärlden. På motsvarande sätt innebär en svagare specialisering att exportindexet underskrider ett. Är specialiseringen identisk med världen blir indexet precis lika med 1.

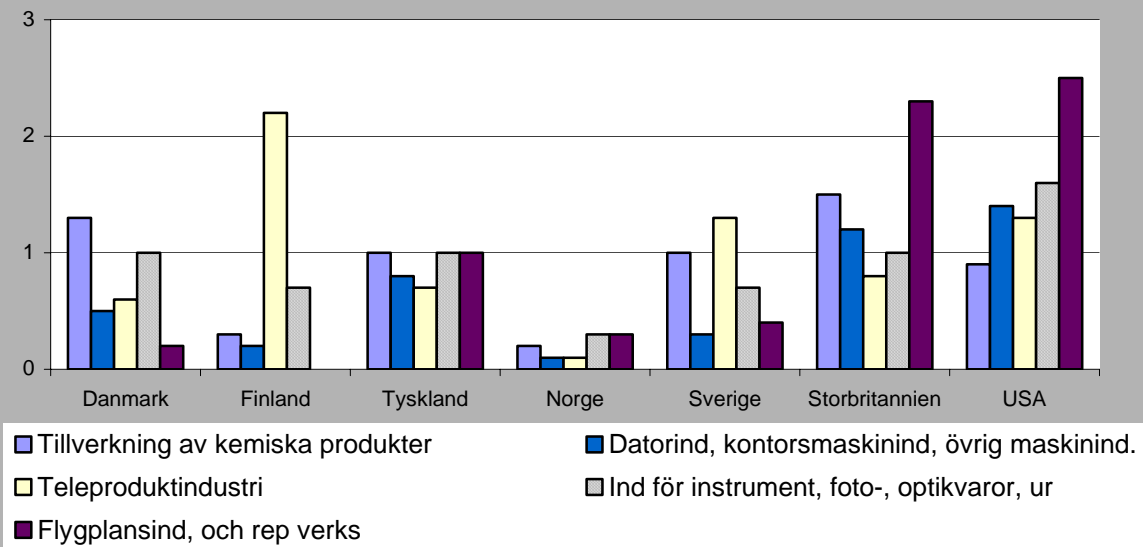
Fördelat på hög- respektive lågteknologiska industrier enligt OECDs definition framgår av diagram 3.3 och 3.4 att bland högteknologiska industrier är Sverige högt specialiserat i teleproduktindustri. Både Storbritannien och USA är betydligt starkare specialiserade inom högteknologi medan Tysklands industrispecialisering ligger nära 1 för samtliga branscher, dvs. ungefär i paritet med omvärlden. Finland uppvisar en högre specialisering i teleproduktindustri än Sverige medan Danmark är specialiserade på kemisk produktion (inklusive läkemedel). Noterbart är att kemisk industri i Sverige – åtminstone inte på denna aggregeringsnivå - uppvisar en specialisering som avviker från omvärlden.

För lågteknologisk industri slår Sveriges rika naturtillgångar delvis igenom som en specialisering inom pappers- och massaindustri samt trävaruindustri. Även här finns stora likheter med Finland som är ännu starkare specialiserad inom dessa två branscher. Dansk industri är förhållandevis starkt specialiserad på lågteknologisk industri: livsmedel- och dryckesvaru-, textil-och beklädnads- samt metallvaruindustrierna. Tyskland befinner sig nära snittet medan USA framstår som det land med en utpräglad svag specialisering inom lågteknologiska branscher. Norges bristande specialisering inom såväl låg- som högteknologi indikerar att det är ett särfall där oljeindustrin sannolikt trängt ut andra branscher.

Sammanfattningsvis innebär detta att svensk specialisering i första hand återfinns inom de mer mellanteknologiska branscherna. Det är just inom dessa branscher som konkurrensen kan förväntas bli särskilt intensiv; dels konkurrerar Sverige med en rad industrialiserade länder inom dessa segment, dels ökar nyindustrialiserade länder (Brasilien, Sydostasien, m.fl.) liksom avancerade utvecklingsländer (Indien, Kina) produktion och export inom dessa segment. Ett målande exempel är bilindustrin. För några decennier kunde konsumenten välja på ett begränsat antal bilmodeller som i första hand tillverkades i industriländerna. Idag finns en rad nya aktörer där den senaste är Kina.

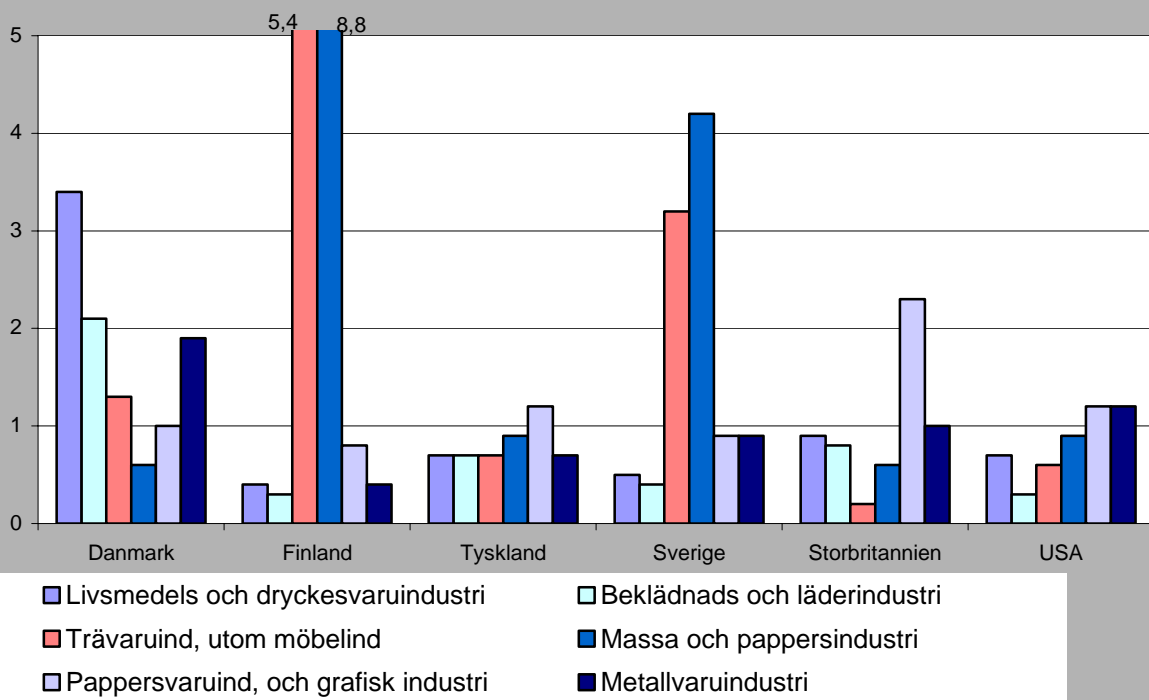
⁷ Indexet mäter s.k. ”revealed comparative advantage”.

Diagram 3.3. Specialiseringsindex inom högteknologisk tillverkningsindustri, 2004

Källa: OECD International Trade Indicators, 2006

Diagram 3.4 Specialiseringsindex inom lågteknologisk tillverkningsindustri, 2004

Källa: OECD International Trade Indicators, 2006

4. Industrins konkurrenskraft

En industris eller ett lands konkurrenskraft kan mätas på många olika sätt: marknadsandelar, exportandelar, specialiseringsindex, real- och humankapitalutveckling, prisutveckling, produktivitetmått, relativa arbetskraftskostnader med mera. Vi har redan berört det specialiseringsindex (se fördjupningsrutan på föregående sidor) som indirekt fångar upp ett lands marknadsandel för exporten.

I de följande avsnitten kommer vi att redovisa hur ett urval konkurrensvariabler utvecklats i svensk ekonomi. Särskild uppmärksamhet riktas mot produktivitet utvecklingen och de mätproblem som är förknippade med produktivitetsberäkningar (se fördjupningsrutan nedan).

I avsnitt 4.1 analyseras centrala konkurrenskraftsvariabler som i första hand verkar på kort sikt. Det gäller följande:

- Utvecklingen av den svenska industrins arbetsproduktivitet
- Produktivitetjämförelser mellan Sverige och andra länder
- Nivån på arbetskraftskostnaderna för industriarbetare i olika länder
- Arbetskraftskostnaden per producerad enhet (ULC) i Sverige och andra länder
- Relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet i nationell respektive gemensam valuta
- Bytesförhållandet (terms-of-trade) mellan Sverige och andra konkurrentländer
- Utvecklingen av importpriserna för råolja och andra råvarupriser
- Producentprisutvecklingen för insatsvaror, investeringsvaror och energi

På kort sikt påverkas konkurrenskraften således av kostnadslägen, produktivitet och priser. På längre sikt är det andra faktorer som i första hand styr industrins utvecklingskraft:

- Investeringar i real- och humankapital
- Satsningar på FoU
- Förmåga att tillämpa och utveckla ny teknik
- Förmåga att genomföra omställningar

Dessa långsiktiga konkurrensfaktorer behandlas i avsnitt 4.2.⁸ I avsnitt 4.3 gör vi en sammanfattande bedömning av de framtida utmaningar som väntar svensk industri framöver.

4.1 Konkurrenskraft på kort sikt

Inledningsvis kan noteras att det tycks ha skett en trendmässig uppgång i den svenska industrins **arbetsproduktivitetstillväxt**⁹ från och med början av 1990-talet. Detta gäller även näringslivets tjänster om än i betydligt mindre grad. Av skäl som närmare diskuteras i fördjupningsrutan är det svårare att göra produktivitetmätningar inom tjänstenäringsmen sammantaget finns det starka skäl att tro att produktivitetöknningen varit starkast inom industrin. Den förväntas enligt Konjunkturinstitutet att från en hög nivå dämpas något under de närmaste åren.

⁸ Se också Industrins Ekonomiska Råd, *Globaliseringen och den svenska industrin*, juni 2006

⁹ Förädlingsvärde i fasta priser per arbetstimme enligt nationalräkenskaperna.

Fördjupningsruta: Att mäta produktivitet

I början av 2000-talet konstaterades i en rad studier på amerikanska data att den höga produktivitetstakten i amerikansk ekonomi till stor del förklarades av investeringar i - och produktion av – informations- och kommunikationsteknologi (IKT). Mellan 70-80 procent av ökningen i arbetsproduktivitet kunde enligt flera studier hänföras IKT i slutet av 1990-talet.¹⁰ Även de mest inbitna skeptiker har så småningom ändrat ståndpunkt och idag råder en stor enighet om att IKT kraftigt bidragit till den amerikanska produktivitets- och tillväxtökningen under det senaste decenniet.

Delvis förklaras produktivitetsökningen i USA av snabba kvalitetsförbättringar i de produkter som tillverkas i IKT-sektorn. För att inkludera dessa justeras produktionsvärdet med ett prisindex som tar hänsyn till den förbättrade kvaliteten.¹¹ USA är det land som har kommit längst i arbetet med att utarbeta standardiserade prisindexar som tar hänsyn till kvalitetsförbättringar.

Hur ser det ut i Sverige? Och hur påverkar sådan prisindex jämförelsen mellan länder? Även SCB använder sig av olika prisindex för att kunna ta hänsyn till kvalitetsförbättringar.¹² Dessutom använder sig SCB i likhet med flertalet andra länder av s.k. dubbeldeflatering, dvs. såväl slutprodukten som de insatsvaror som används i produktionen deflateras. Det kvalitetsjusterade prisindexet räknas fram enligt vissa givna principer och metoder som SCB utarbetat och som kan variera mellan olika branscher. Detta ligger sedan till grund för SCBs uppräkningsmetod av produktionen i fasta priser där hänsyn tagits till de kvalitativa förbättringarna. Här finns otvetydigt ett visst utrymme för att olika metoder kan ge olika resultat.

Det stora problemet är dock att det saknas en internationell standard för hur dessa kvalitetsjusteringar ska beräknas. Inom EU pågår ett arbete för att harmonisera användandet av dessa deflaterare, men det är starkt försenat. Därför förekommer också betydande skillnader i olika länders sätt att hantera och definiera prisindex som tar hänsyn till kvalitetsförbättringar vilket i sin tur påverkar produktivitetstalen. Förändringar i dessa prisindex gör att det dessutom kan vara svårt att jämföra produktivitetstalen inom ett land. Sverige har t ex. på EU:s rekommendation successivt infört olika deflaterare för tjänsteproducerande näringar vilket påverkar jämförelsen över tiden.

Som en illustration kan nämnas skillnader i att tillämpa kvalitetsjusterade prisindex i teleproduktindustrin i Sverige och Finland. Tidigare omräknades inte insatsvarorna med kvalitetsjusterat prisindex i Finland utan enbart värdet på slutprodukten. Detta påverkar en jämförelse av förädlingsvärden mellan svensk och finländsk teleproduktindustri.

För svensk teleproduktindustri ökade produktivitetstalen dramatiskt mellan 1996 och 2001; nästan 35 procent per år. Den gav också det i särklass största bidraget till arbetsproduktiviteten i tillverkningsindustrin som i snitt uppgick till nära 6 procent mellan 1990 och 2001 vilket bland OECD-länderna endast överträffas av Sydkorea (drygt 8 procent). Skulle teleproduktindustrin ha befunnit sig på samma nivå som under 1980-talet skulle arbetsproduktivitetsskillnaderna mellan 1980- och 1990-talen praktiskt taget ha uttraderats.¹³ Alternativa beräkningar indikerar att arbetsproduktivitetssiffrorna

¹⁰Oliner, S. och Sichel, D., 2000, "The Resurgence of Growth in the Late 1990s: Is information Technology the Story", *Journal of Economic Perspectives*, 14, 3-22. Stiroh, K., 2002, "Information Technology and the Revival of US Productivity Revival: What Do the Industry Data Say?", *American Economic Review*, 92, 1556-1576. Jorgensen, D., 2001, "Information Technology and the US Economy", *American Economic Review*, 91, 1-32.

¹¹ Ett sådant som ofta nämns i debatten är hedoniska prisindex. Se Triplett, J., 2004, *Handbook on Hedonic Prices and Quality Adjustment in Price Indexes*, Directorate for Science, Technology and Industry, OECD, Paris för en discussion kring detta och sätt att mäta kvalitetsjusterad produktion..

¹² Nedanstående stycke baseras bl.a. på uppgifter från Per Ericson, SCB.

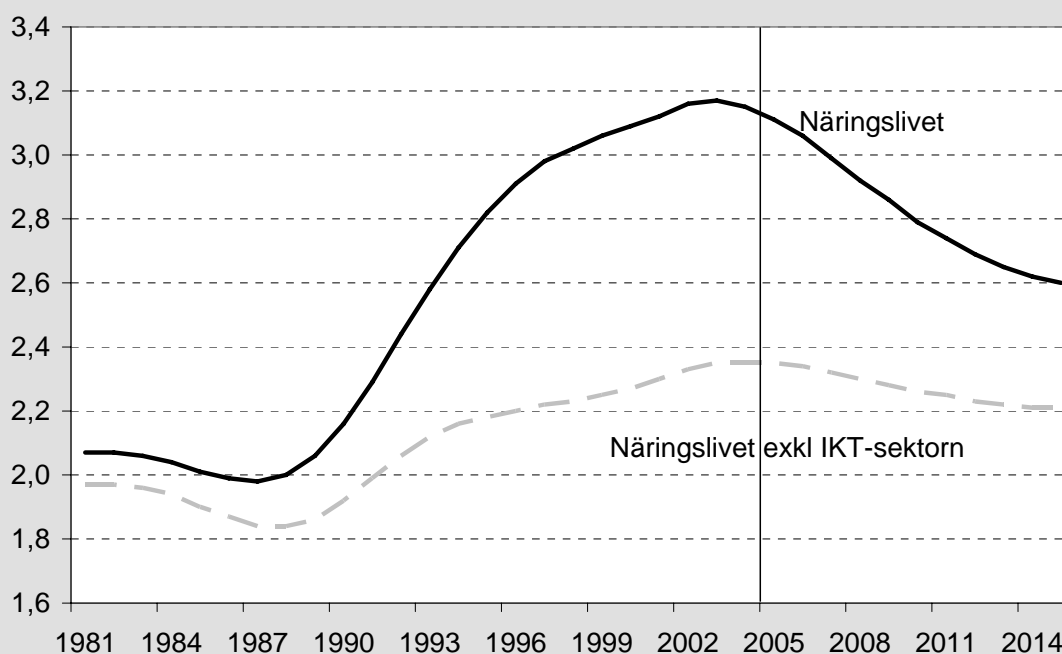
¹³ Lind, H., 2003, "Svensk industriproduktivitet i ett internationellt perspektiv under fyra decennier – vad kan vi lära oss av 1990-talet?", *Ekonomisk Debatt*, 28, 39-48

kan ha överskattats med så mycket som 15 procentenheter. Den genomsnittliga ökningen i arbetsproduktivitet blir då ungefär 20 procent (vilket också är högt) och inte 35 procent.¹⁴ Det är viktigt att detta beaktas vid de jämförelser som presenteras nedan.

Också olika länders sätt att organisera industriell produktion kan påverka värdet på den kvalitetsjusterade produktionen. Skillnader i input/output strukturer är ett exempel där grad av vertikal integration påverkar hur insatsvaror kommer att deflateras. Antag att ett företag själv producerar samtliga insatsvaror och tjänster vilket innebär att enbart slutvaran kommer att deflateras med ett prisindex som tar hänsyn till kvalitetsförbättringar. Detta påverkar produktionsnivån jämfört med ett företag som köper merparten av sina insatsvaror och tjänster (produktionsvärdet blir högre i det förstnämnda fallet).

Sammanfattningsvis kan konstateras att det föreligger stora skillnader mellan länder vilket försvårar jämförelser. Det är viktigt att konstatera att arbetsproduktivitet som baseras på kvalitetsjusterad produktion endast kan åberopas som motiv för ökade löner om kvalitetsjusteringarna också lett till nominella prisökningar eller ökade försäljningsvolymen. Annars motsvaras inte kvalitetshöjningen av faktiskt intjänade pengar hos företagen. Jämförelser med andra länder och över tiden avseende produktivitet och förädlingsvärden förutsätter en medvetenhet om dessa begränsningar i statistiken. I nedanstående diagram redovisas den stora skillnaden i uppmätt produktivitetstakt om IKT-sektorn inkluderas eller exkluderas i det svenska näringslivet. Framtidsbedömningarna är enligt KI:s lönebildningsrapport 2006.

Diagram 4.1 Arbetsproduktivitet i näringslivet inklusive resp. exklusive IKT-sektorn
Årlig procentuell förändring

Källa: Konjunkturinstitutets lönebildningsrapport, september 2006

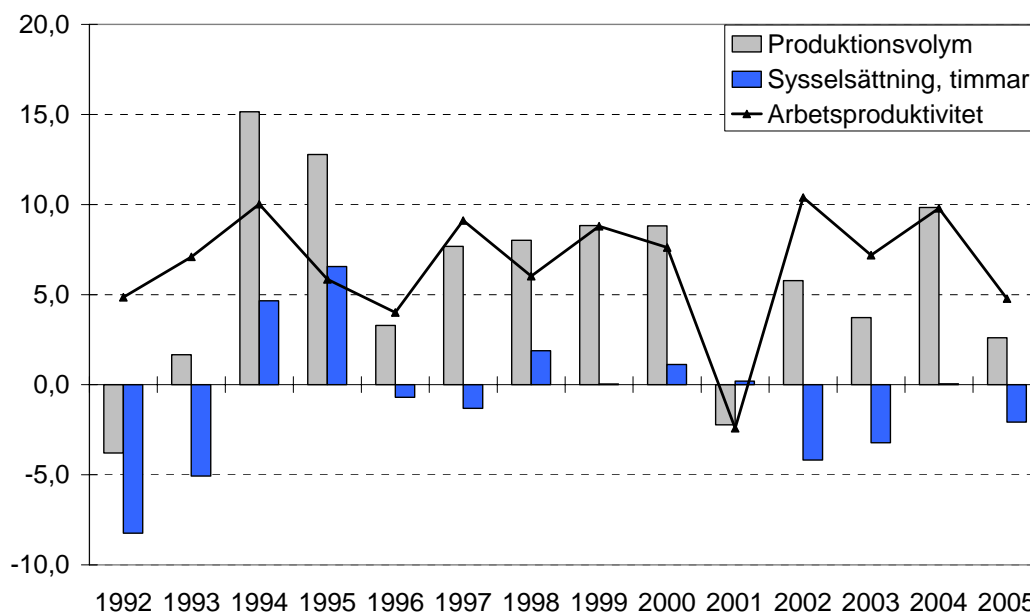
¹⁴ Edquist, H., 2004, *Technological Breakthroughs and Productivity Growth*, doktorsavhandling i nationalekonomi, Handelshögskolan I Stockholm. Edquist, H., 2004, "The Swedish ICT Miracle – Myth or Reality", *Information Economics and Policy*, 17, 275-301

Produktivitetsutvecklingen i svensk industri

Som visas i diagram 4.2 tycks utvecklingen ha försiggått i tre faser där de bakomliggande orsakerna sett väsentligt olika ut i respektive fas; den ekonomiska krisen i början av 1990-talet, teleproduktindustrins starka tillväxtfas under senare hälften av 1990-talet samt konsolideringen efter millennieskiftet som bl. a. inneburit fallande industrisysselsättning. I samtliga dessa fall har industrins produktivitet vuxit mycket snabbt historiskt sett.¹⁵

Den första fasen präglades av fallande produktionsvolym, utslagning och rationaliseringar samt en vikande sysselsättning. Arbetsproduktiviteten steg därmed snabbt från och med 1992 och accelererade när återhämtningen påbörjades från och med 1993. Under den andra fasen uppgick teleproduktindustrins årliga produktivitetstillväxt till ca 35 procent per år i genomsnitt vilket drog upp siffrorna för hela tillverkningsindustrin. Den sista fasen karaktäriseras av fallande produktivitet under 2001. Arbetsmarknaden reagerade med en viss eftersläpning där nedgången kom 2002 och 2003 trots att produktionen samtidigt vände uppåt. Samma utveckling präglade 2004 med en stark produktionsökning men i stort sett oförändrat antal arbetade timmar. Under förra året steg produktionsvolymen med måttliga 2,6 procent och sysselsättningen föll åter tillbaka medan utvecklingen varit starkare under första halvåret 2006.

Diagram 4.2 Utveckling av produktion, produktivitet och sysselsättning inom industrin
Årlig procentuell volymförändring

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

Som framgår av tabell 4.1 var produktivitetstillväxten starkast under den första hälften av 1990-talet, påverkad av en internationellt god konjunktur och en återhämtning i svensk industri. För hela perioden 1992 till 2005 var ökningstakten 6,6 procent per år.

¹⁵ Ett undantag är år 2001 då produktionen föll men sysselsättningen ännu inte hade börjat gå ned. Nedgången kom däremot desto starkare under åren därefter.

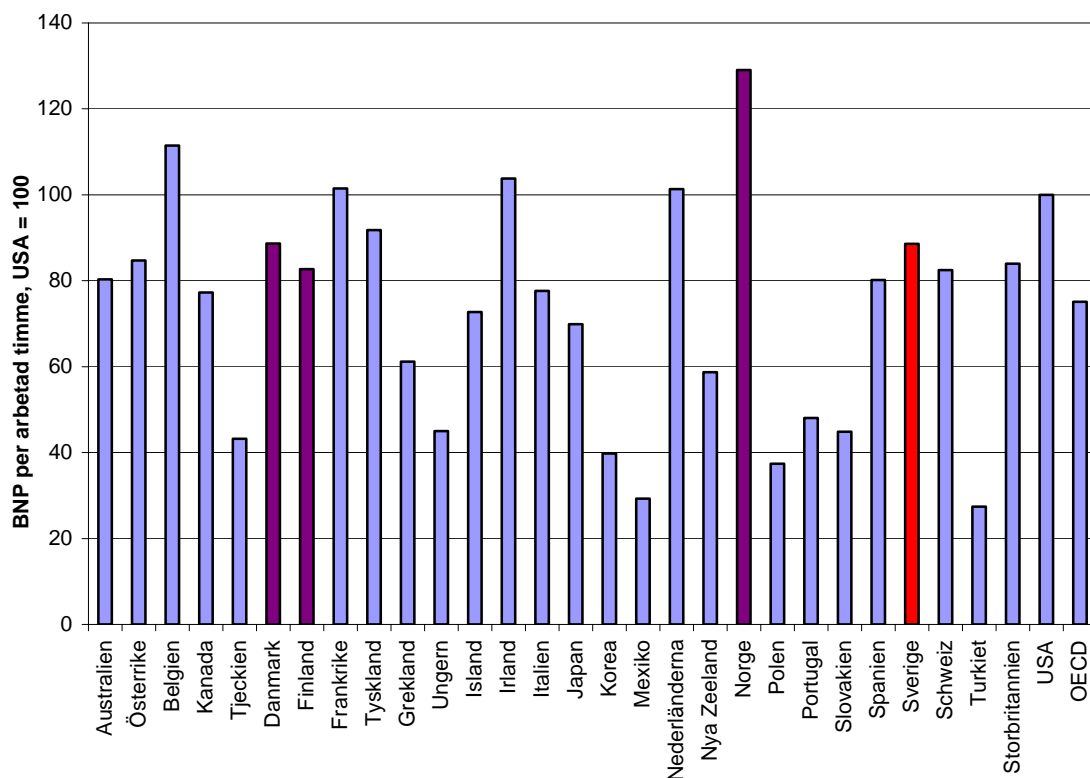
Tabell 4.1 Utveckling av produktion, sysselsättning och produktivitet i industrin

Procent per år	1992-1997			1998-2005			1992-2005		
Produktionsvolym	6,1			5,7			5,9		
Sysselsättning, timmar	-0,7			-0,8			-0,7		
Arbetsproduktivitet	6,8			6,5			6,6		

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

Hur placeras sig Sverige i jämförelse med andra länder? Sett till hela ekonomin placeras sig Sverige relativt högt upp under perioden 1990 till 2004 enligt OECD-statistiken. Endast Korea, Irland, Norge, Storbritannien, Portugal och Finland (i den ordningen) placeras sig före Sverige. Notera att Korea, Irland, Finland och Sverige alla har en stor teleproduktindustri där kvalitetsjusterade förädlingsvärden starkt bidragit till att öka produktivitetsnivåerna. I diagram 4.3 visas arbetsproduktivitetsnivåerna för OECD-länderna för 2004.

Diagram 4.3 Arbetsproduktivitet för OECD-länder, nivå år 2004

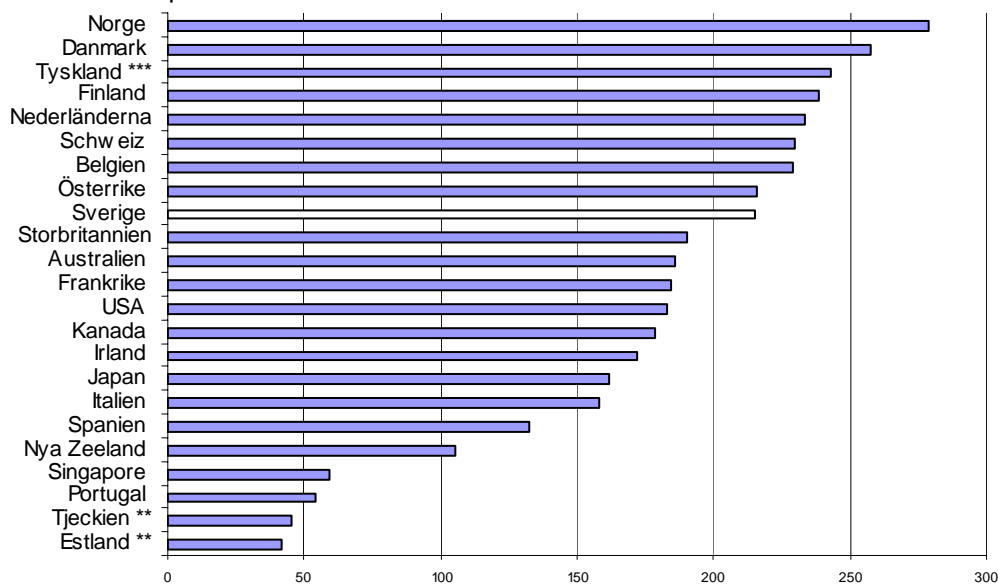
Källa: OECD, Productivity Database (2006)

Nivån på arbetskraftskostnaderna för industriarbetare i olika länder

Ett alternativt sätt att bilda sig en uppfattning om svensk industris konkurrenskraft är att studera de **totala arbetskraftskostnaderna per arbetad timme** (diagram 4.4). Sverige återfinns bland de 10 länder som har högst kostnader, en position som varit förhållandevis stabil under senare år. Som framgår av diagrammet föreligger en stor spridning mellan länderna. Skillnaderna förklaras delvis av produktivitetsskillnader (även om avancerad teknik

också används i Estland och Portugal), delvis av olika branschstruktur och hur tjänsteintensiteten i industriföretag kan skilja sig åt mellan länder. I högkostnadsländerna är det tänkbart att industriföretagens FoU, design och marknadsföring finns koncentrerat medan tillverkning och sammansättning sker i andra länder inom samma företag. Utvecklingen under 2000-talet framgår av diagram 4.5. Sveriges ökningstakt har varit något lägre än genomsnittet för EU12, men betydligt högre än för USA och Japan.

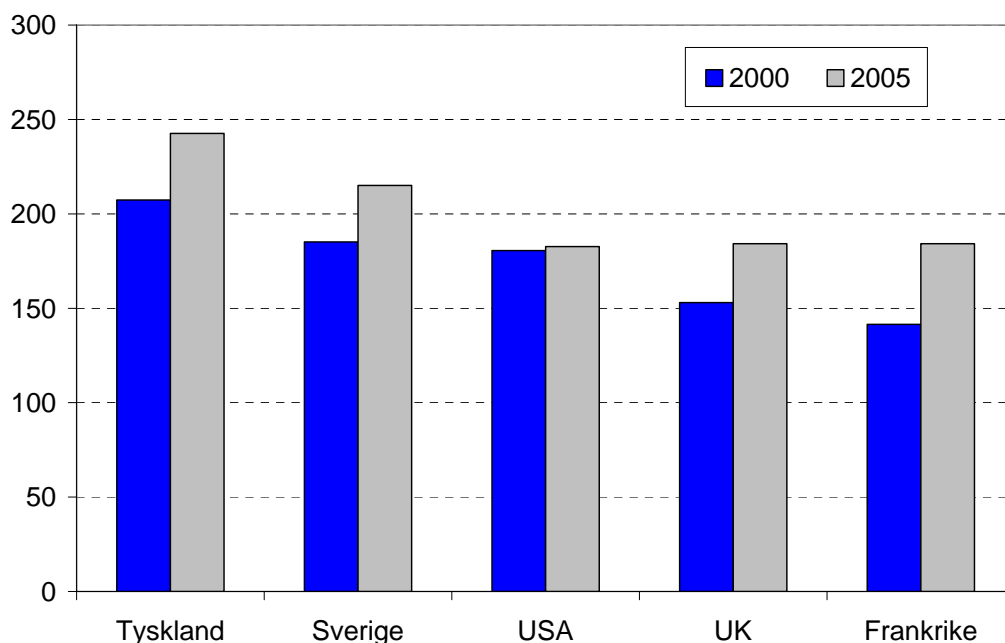
Diagram 4.4 Total arbetskraftskostnad för arbetare i tillverkningsindustri, 2005
Svenska kronor per arbetad timme

** Både arbetare och tjänstemän
*** Fd Västtyskland

Källa: Svenskt Näringsliv, Internationell utblick, Löner och arbetskraftskostnader, mars 2006

Diagram 4.5 Arbetskraftskostnader för industriarbetare, 2000 och 2005, SEK per timme

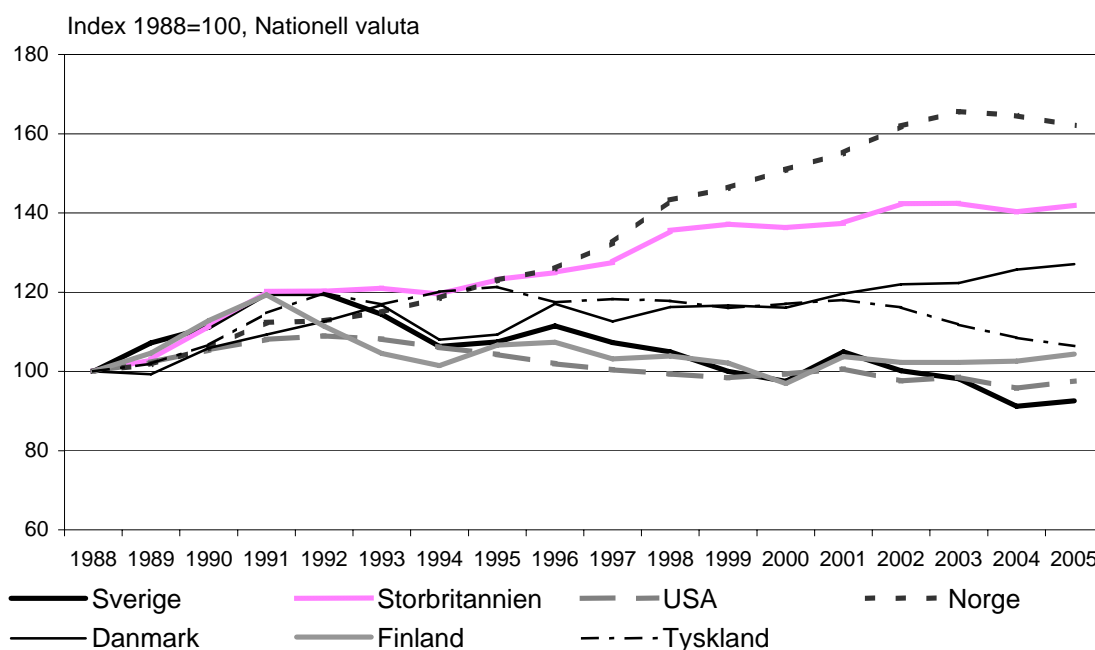

Källa: Svenskt näringsliv, Internationell utblick. Löner och arbetskraftskostnader, mars 2006

Arbetskostnad per producerad enhet

Vi har ovan gått igenom arbetsproduktivitets och arbetskraftskostnadernas utveckling i Sverige och internationellt vilket fångar upp en stor del av industrins konkurrenskraft. För att fånga upp den samlade effekten av relativa arbetskraftskostnader och relativ produktivitet gentemot omvärlden används **arbetskostnaden per producerad enhet**. I diagram 4.6 visas hur konkurrenskraften utvecklats sig inom tillverkningsindustrin för Sverige och ett urval länder som bedömts vara särskilt intressanta i ett konkurrensperspektiv. Om enhetsarbetskostnaden räknas om i gemensam valuta tas också hänsyn till att kronkursen förändras gentemot de länder som vi jämför oss mot (diagram 4.7).

Diagram 4.6 Arbetskraftskostnad per producerad enhet i tillverkningsindustrin (ULC)

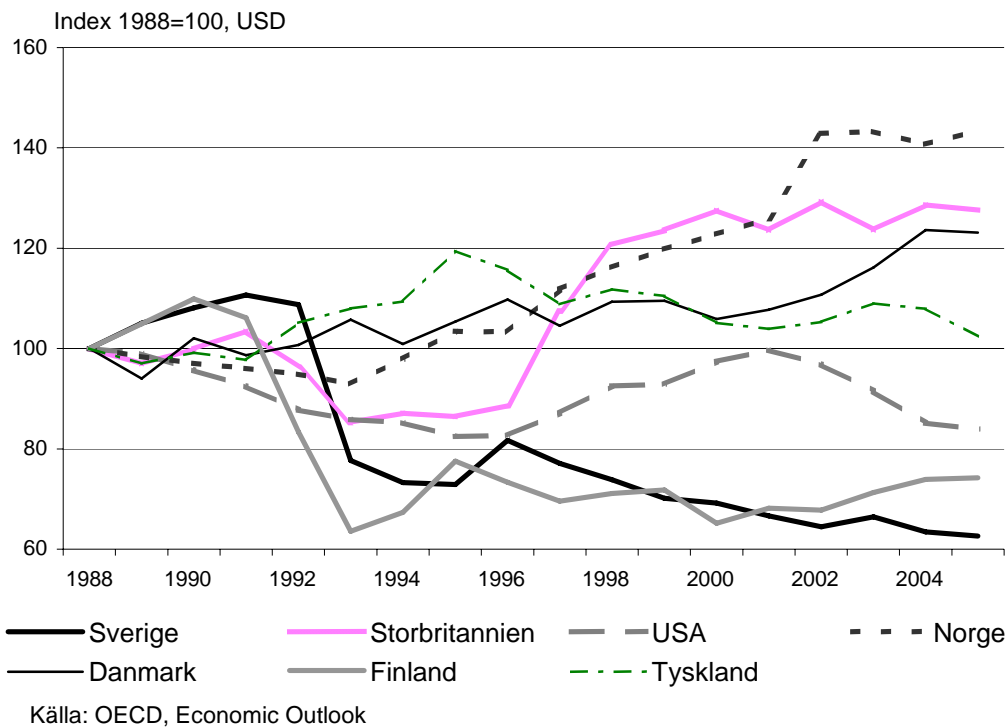

Källa: OECD, Economic Outlook

Som framgår av diagram 4.6 har arbetskraftskostnaden per producerad enhet mätt i svenska kronor minskat något mellan 1991 och 2005. I Finland och USA har förändringen hållit ungefär jämna steg med Sverige medan Tyskland förhållandevis minskat sina arbetskraftskostnader per producerad enhet. Norge särskilt, men också Storbritannien och Danmark har ökat sina relativa kostnader.

Om emellertid hänsyn också tas till att den svenska kronan försvagats sjunker arbetskraftskostnaden ännu mer relativt våra främsta konkurrentländer i OECD (diagram 4.7). Tysklands relativa förbättring blir då inte längre lika påtaglig medan USA:s starka förbättring i hägnen av en fallande dollar tydligt framkommer i diagram 4.7.

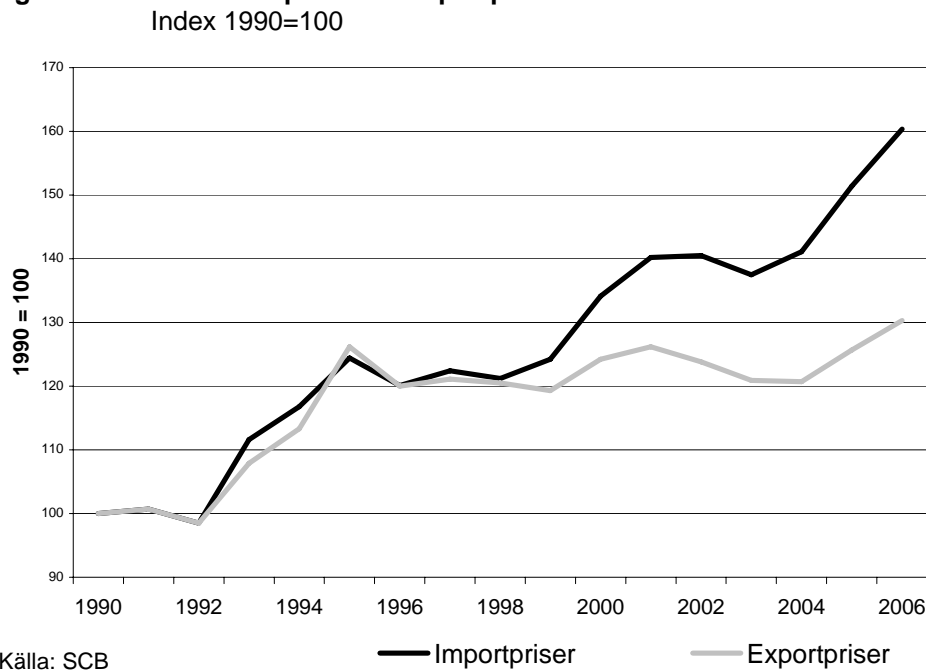
Diagram 4.7 Relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet i tillverkningsindustrin(RULC)¹⁶

Bytesförhållandet för Sverige och andra länder (terms-of-trade)

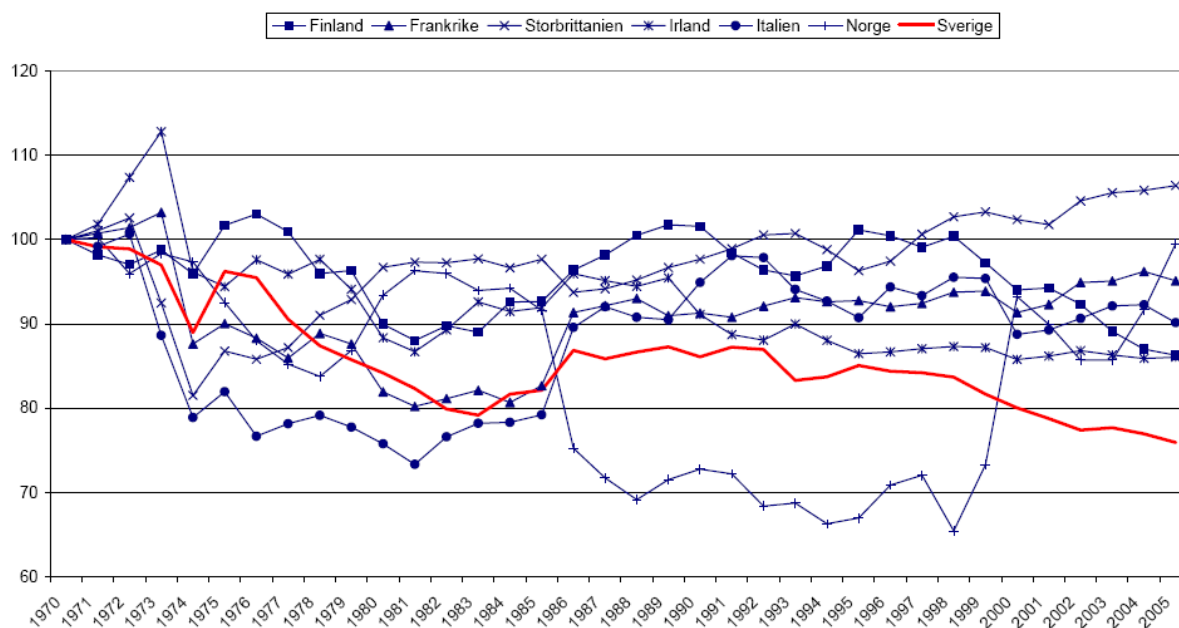
Den relativa prisutvecklingen på svensk export i förhållande till importen till Sverige är också en faktor som starkt påverkar svensk industris internationella konkurrenskraft. Sett över en längre period har Sveriges **terms-of-trade** visat en fallande tendens (diagram 4.8 och 4.9).

Diagram 4.8 Svenska export- och importpriser

¹⁶ Arbetskraftskostnaderna uttryckt i gemensam valuta (dollar) och viktade med ett konkurrensvägt aggregat omfattande 42 länder.

Diagram 4.9 Terms-of-trade- utvecklingen 1970-2005, Sverige och ett urval konkurrentländer (varor och tjänster, index 1970=100)

Källa: OECD Economic Outlook, SCB Nationalräkenskaperna.

I diagram 4.8 visas hur de svenska export- och importpriserna utvecklades parallellt fram till slutet av 1990-talet. Kring sekelskiftet påbörjades en dramatisk försämring av de svenska exportpriserna. Denna utveckling har accentuerats under de allra senaste åren och förklaras bl. a. av en globalt hårdnande konkurrens på produkter som svensk industri är specialiserade i (t.ex. teleprodukter och fordonsindustri).

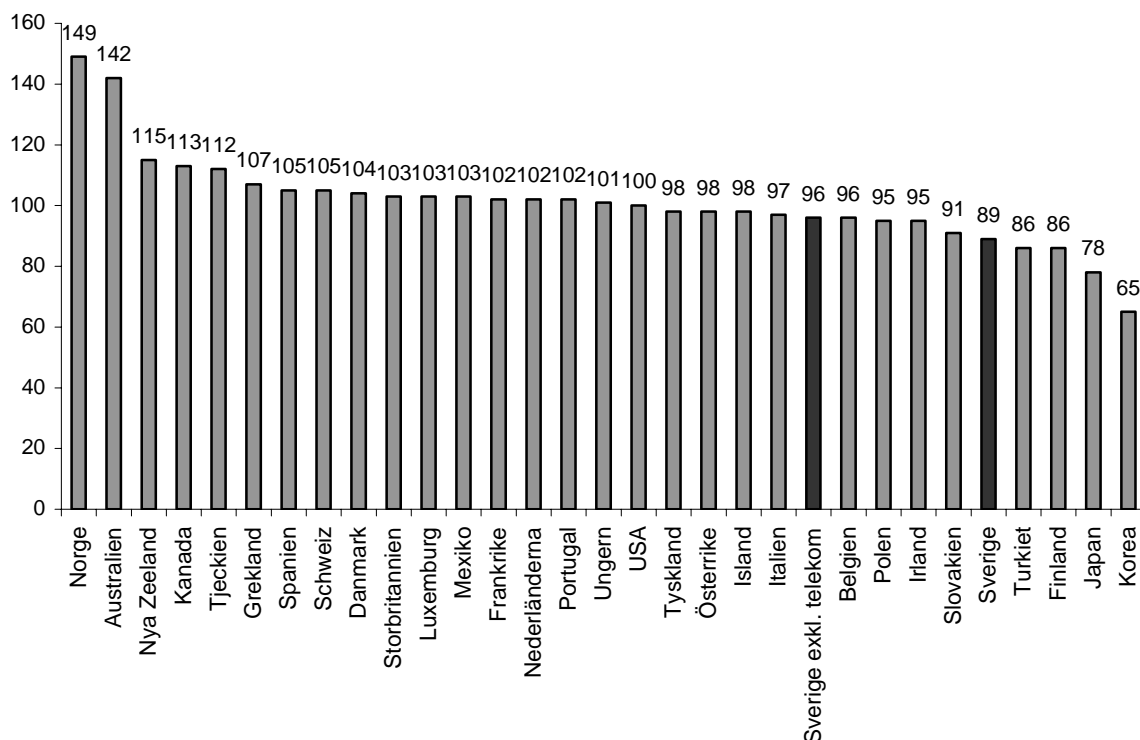
I det korta perspektivet kan detta ses som något positivt eftersom det underlättar för svenska företag att sätta internationellt konkurrenskraftiga priser. Samtidigt finns det stora risker för en ekonomi som hämtar sin konkurrenskraft ur en svag utveckling av valutan. Det anses hämma förnyelse och cementera existerande produktion som - hjälpt av en fallande valuta - drar åt sig resurser (arbetskraft och kapital) och tränger ut annan verksamhet. Den svenska kronan har under perioden 1970 till 2005 fallit med knappt 25 procent vilket uppskattas innebära en välfärdsförlust med åtta procent av BNP.¹⁷ Ur välfärdssynpunkt är det alltså att föredra att svensk produktion har ett innehåll som tål höga priser internationellt och därmed höjer den svenska köpkraften av importerade varor.

Vi har tidigare visat hur Sverige är ett av de länder som har en stark specialisering inom teleproduktindustri. Frågan är hur mycket denna industri - präglad av omfattande kvalitetsförbättringar men också kraftigt sjunkande priser - har påverkat utveckling av de svenska terms-of-trade? Som visas i diagram 4.10 inverkar teleproduktindustrin endast i mindre grad på relationen mellan export- och importpriser. Sverige tillhör fortfarande de länder som haft den sämsta utvecklingen av terms-of-trade även när teleproduktindustrin plockas bort från den svenska statistiken. Notera dock att av de länder som haft den svagaste

¹⁷ Jakobsson, U. och Håkansson, C., 2005, *Utvecklingen av svensk Terms of Trade*, Rapport för svenskt Näringsliv, juni 2006.

utvecklingen av exportpriserna i förhållande till importpriserna är flertalet specialiserade inom teleproduktindustri.

Diagram 4.10 Terms-of-trade i OECD år 2005 (1993=100), Sverige med och utan telekomprodukter

Källa: Jakobsson & Håkanson, 2006

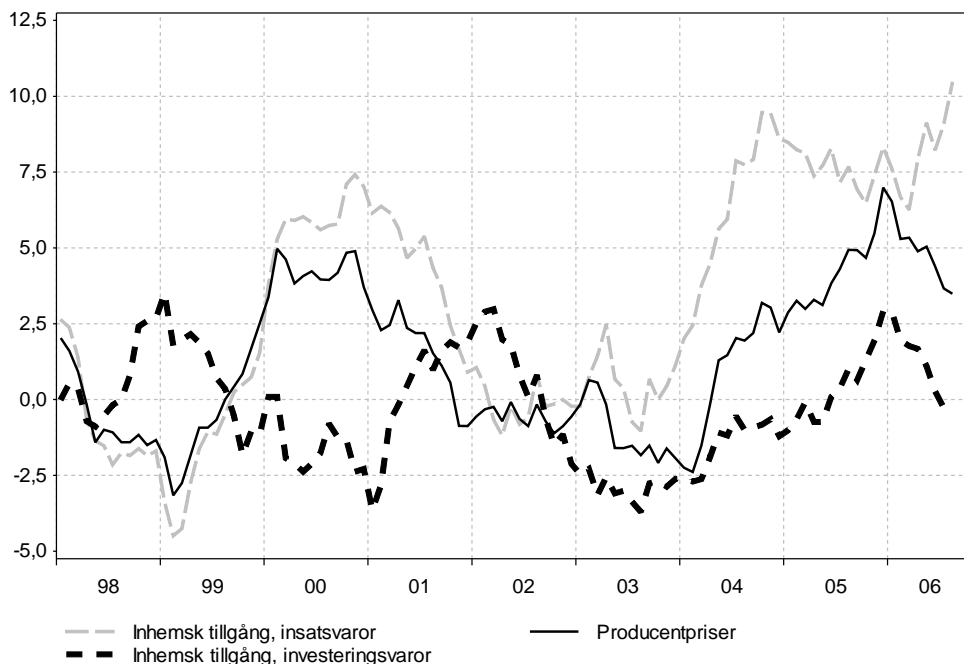
Priserna på råvaror, insatsvaror och slutprodukter

Den prisbild som svensk industri möter och som i slutändan avgör företagets löneutbetalningsförmåga har följaktligen utvecklats relativt svagt. Under det senaste året har också stora prisökningar kunnat noteras på såväl inhemskt producerad energi (elkraft) som importerad (råolja). Dessutom har prisboomen på råvaror lett till ökade kostnader för insatsvaror och halvfabrikat för tillverkningsindustrin. Enligt Konjunkturinstitutets bedömningar kan en avmattning förväntas i främst oljepriserna vilket tenderar att minska gapet mellan import- och exportpriser.

Man kan således inte enbart förlita sig till produktivitets- och arbetskostnadsutvecklingen vid en bedömning av svensk industris konkurrenskraft. Också **produktprisutvecklingen** och **konkurrenssituationen globalt** måste vägas in. Som visades i förra årets rapport har industrins produktpriser fluktuerat kraftigt sedan millennieskiftet vilket kan hänföras till såväl stora valutarörelser som konjunktur- och prisförändringar. Under 2004 påbörjades en återhämtning i den internationella konjunkturen vilken accentuerades under 2005 och förstärktes ytterligare i början av 2006. Idag är bedömningen att konjunkturtoppen sannolikt passerats och att världsekonomin går in i ett lugnare skede. Detta kan förväntas leda till en lugnare prisutveckling i svensk industri samtidigt som höga prisnivåer på insatsvarusidan

(främst energi) förväntas bestå. Som visas i diagram 4.11 har insatsvaror och energipriser (elkraft) fortsatt stiga medan produktpriserna vänt neråt under det senaste året. Produktpriserna kan därför förväntas utvecklas svagare under de närmaste åren och vinstmarginalerna kommer sannolikt att krympa.

Diagram 4.11 Producentpriser samt priser på insatsvaror och investeringsvaror 1998-2005

4.2 Konkurrenskraft på lång sikt

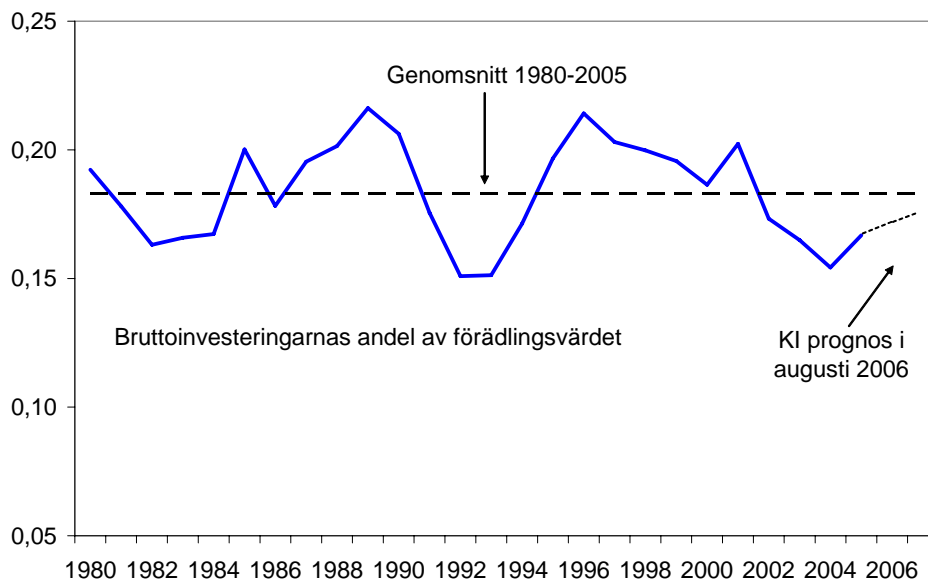
På kort sikt påverkas konkurrenskraften av kostnadsläget, produktivitet och priser. Delvis samvarierar dessa med konjunkturförloppet, delvis med valutarörelser och andra kortsiktiga prISRörelser. Men det som i grunden styr konkurrenskraften är faktorer som bör ses i ett längre perspektiv. Dit hör investeringar i real- och humankapital, satsningar på FoU, kompetens att tillämpa och utveckla ny teknik samt industrins förmåga till omställning vid ändrade förhållanden.

Låt oss börja med **industriinvesteringarnas** utveckling. Högkonjunkturen 1990-talet karaktäriserades i hög grad av kraftigt ökade investeringar såväl i Sverige som internationellt. Därefter följde en konsolideringsperiod med rationaliseringar som innebar neddragning av kostnader för både investeringar och personal i många branscher. I den svenska industrin blev det en kraftig investeringsrekyl nedåt 2002 och investeringsnivån var därefter oförändrat låg under såväl 2003 som 2004 vilket dock följts av en svag uppgång under 2005 som förstärktes under 2006. Det är tunga investeringsprogram i gruvindustrin, skogsindustrin, bilindustrin, telekom och den kemiska industrin som framför allt ligger bakom uppgången. Effekten av de investeringar som genomförs på arbetskraftsefterfrågan måste bedömas som osäker, snarast tenderar dessa i många fall att ersätta arbetskraft.

Industrins investeringskvot, det vill säga investeringarna i förhållande till förädlingsvärdet, föll kontinuerligt mellan 1996 och 2004 och befann sig då på i stort sett samma läge som

under krisåren i början av 1990-talet (diagram 4.12). De senaste årens uppgång innebär att investeringskvoten åter stigit till ca 18-19 procent, vilket dock fortfarande är under det långsiktiga snittet. Som en illustration kan noteras att rådande investeringsnivåer knappast klarar att hålla kapitalstocken oförändrad vid planerade avskrivningar.¹⁸

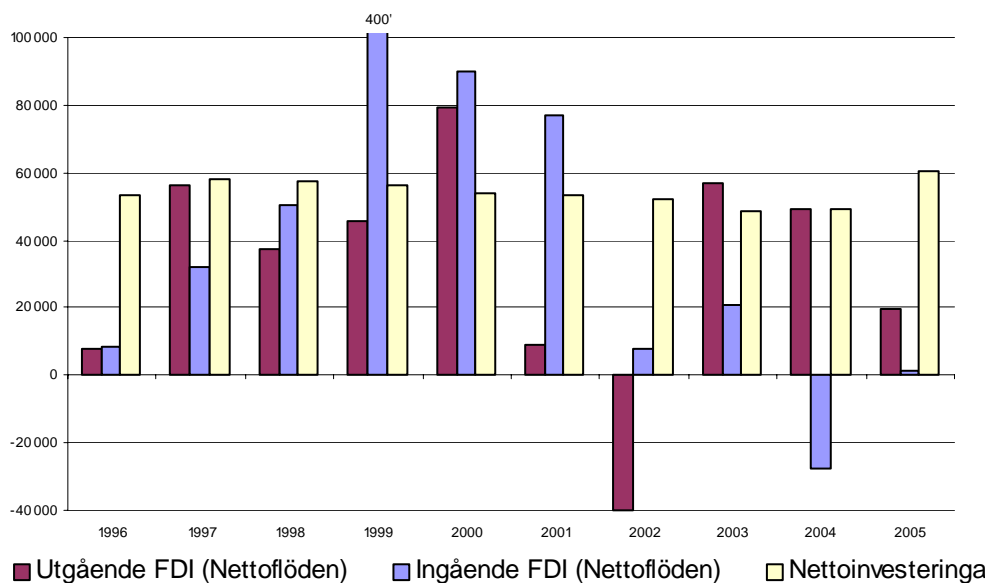
Diagram 4.12 Investeringskvoten för industrin 1980-2007

Källa: SCB, nationalräkenskaperna.

Ett skäl till nedgången i investeringarna skulle kunna vara ökade utlandsinvesteringar. I diagram 4.13 visas att trenden i svenska företags utlandsinvesteringar sedan slutet av 1990-talet varit fallande, med stora fluktuationer åren efter millennieskiftet. Också investeringar av utländska företag i Sverige har fallit sedan slutet på 1990-talet och där kan ännu ingen

Diagram 4.13 Nettoflöden av FDI till och från Sverige, tillverkningsindustrin, miljoner SEK löpande priser 1996-2005

* Uppskattade värden för 1996 & 2005. Exklusive byggindustrin.

Källa: Riksbanken, SCB samt Konjunkturinstitutet (2006)

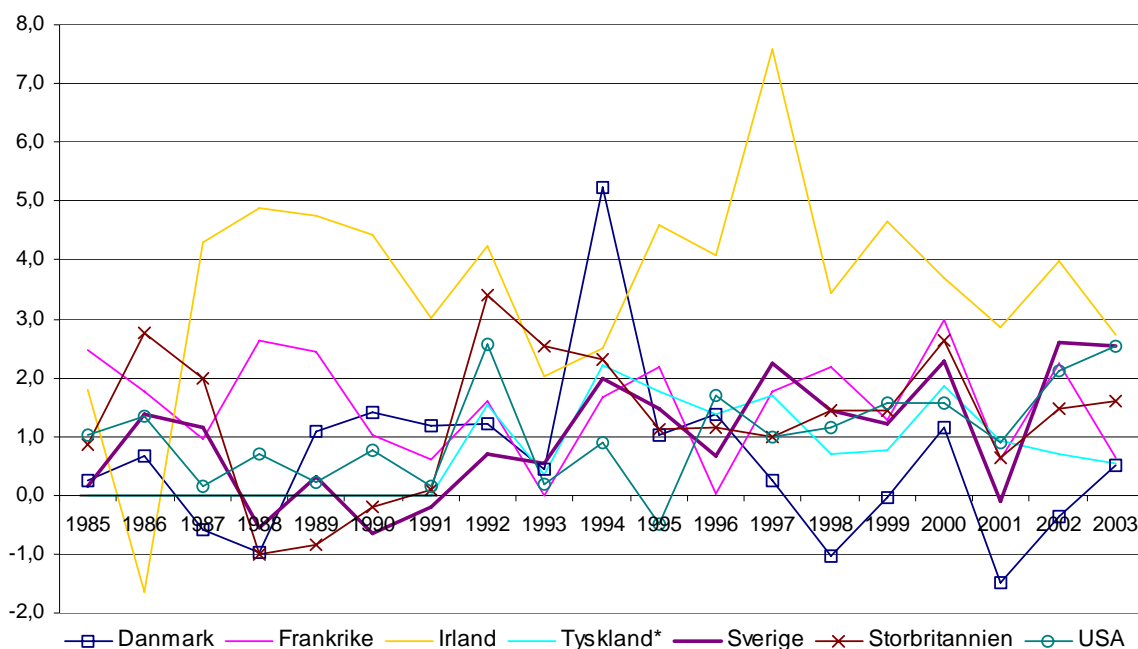
¹⁸ Se SCB:s investeringsstatistik.

bestående återhämtning skönjas. Notera att de gränsöverskridande investeringarna varit större än industrins inhemska nettoinvesteringar i maskiner och byggnader under en rad år.¹⁹ Det understryker att svensk industri allt mer inlemmats i en global ekonomi och att länder i ökad utsträckning konkurrerar om investeringar.

Beträffande utvecklingen av **humankapital** kan vi hänvisa till vår rapport från våren 2006.²⁰ Tidigare studier pekar på att utbildningsnivån inom svensk industri ligger på den övre halvan inom OECD men inte bland toppnationerna. Den svenska utbildningspremien (mätt som löneskillnad för ytterligare ett års utbildning) halverades mellan 1968 och 1991. Under 1990 talet ökade utbildningspremien marginellt men en trendmässig ökning kan dock konstateras för den s.k. universitetslönepremien.²¹

Avslutningsvis ska vi ta upp betydelsen av **ny kunskap, ny teknik** och förmågan att omvandla detta till nya produkter för den långsiktiga konkurrenskraften. Ett vanligt mått på en förstärkt kunskapsbas i företagen är den s.k. totalfaktorproduktiviteten. Den anses fånga upp den produktivetsökning som beror på andra faktorer än ökade investeringar eller tillskott i sysselsättningen (nya produkter, tekniska lösningar och sätt att organisera produktionen). Här har en förbättring skett under de senaste decennierna. Bland industriländerna hade endast fyra av 19 länder en lägre genomsnittlig totalfaktorproduktivitet än Sverige på 1980-talet, medan

Diagram 4.14 Totalfaktorproduktivitet, hela ekonomin, 1985 - 2003

* Data för Tyskland från 1991

Källa: OECD Productivity Database, 2006. Beräkningsmetoder anges i samma källa.

¹⁹ Observera att utlandsinvesteringar och realkapitalinvesteringar inte är fullt jämförbara. Utlandsinvesteringar definieras som övertagande av tidigare inhemska företag (minst 10 procent av aktiekapitalet annars definieras det som en portföljinvestering) eller etablerande av en ny fabrik eller ett nytt företag (där ägandet per definition domineras av ett utländskt företag).

²⁰ Industrins Ekonomiska Råd, *Globaliseringen och den svenska industrin*, juni 2006

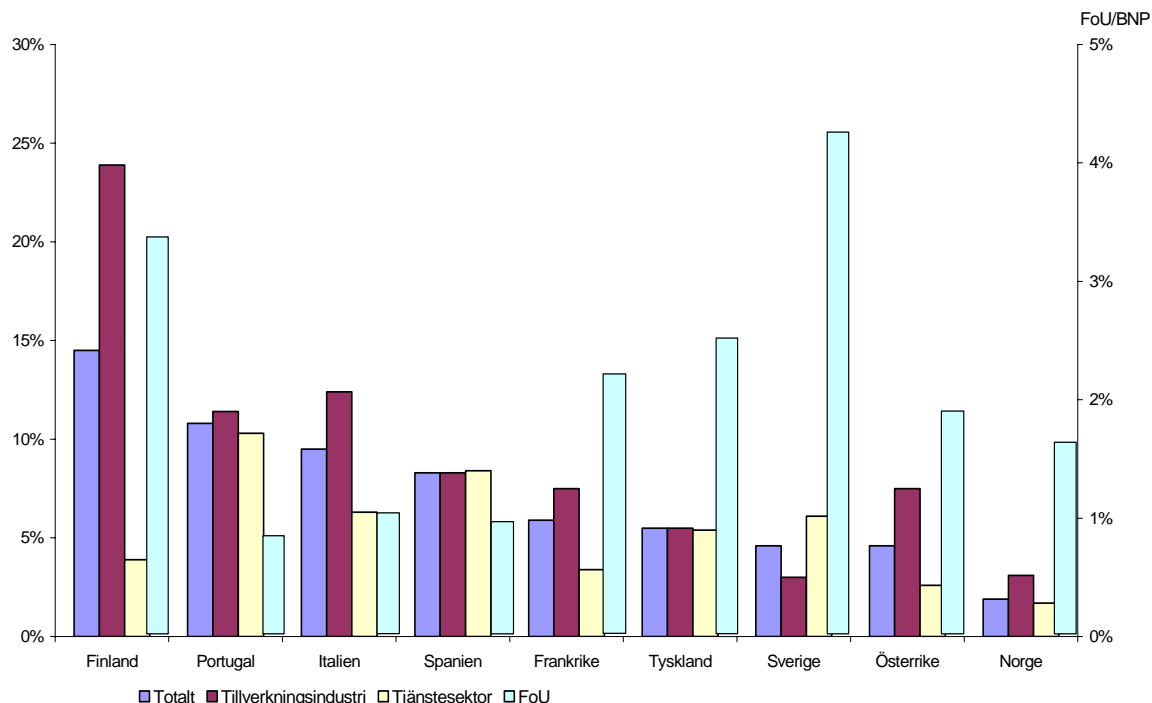
²¹ Andersson, T., Braunerhjelm, P. och Jakobsson, U., 2006, *Det svenska miraklet i repris?*, SNS Förlag, Stockholm.

så många som elva länder låg efter Sverige under 1990-talet. Sverige avancerade alltså från en mycket blygsam position till att befinna sig på den övre halvan i en internationell jämförelse. I diagram 4.14 visas hur totalfaktorproduktiviteten utvecklats sedan 1985 i jämförelse med ett urval andra länder. Den stigande trend som påbörjades i början av 1990-talet bröts under 2000-talets första år men tenderar nu åter öka. Det förefaller alltså som Sverige behåller sin placering någonstans strax ovanför genomsnittet även i inledningen av 2000-talet.

Det är väl känt att Sverige sedan lång tid satsar stora resurser på FoU jämfört med andra länder.²² Faktum är att i förhållande till landets storlek har Sverige med få undantag legat i topp vad gäller FoU-satsningarna under åtminstone en 20-årsperiod. Dessa satsningar sker till två tredjedelar inom svensk industri. Emellertid förefaller dessa satsningar ha genererat få nya produkter, företag och industrier. Det har i sin tur föranlett en diskussion om ”den svenska FoU-paradoxen”, dvs. att Sveriges världsledande position inom FoU inte motsvaras inte av en ledande ställning beträffande nya produkter och produktionens teknikinnehåll. Olika förklaringar till detta har lanserats (ett stort antal multinationella företag i Sverige, FoU sker i mellanteknologiska segment som fordonsindustri, etc.) och likaså har paradoxens giltighet ifrågasatts.

I diagram 4.15 har vi därför ställt andelen omsättning i tillverkningsindustri och tjänstesektorerna som genererats av nya produkter och tjänster i relation till FoU-satsningarna

Diagram 4.15 Andel av omsättning som genererats av nya produkter 2000, samt FoU som procentandel av BNP 2001

Källa: Eurostat New Cronos database, 2003 & OECD Main Science and Technology Statistics, 2003
Anm: Data för Tyskland avser år 1991

²² Se Industrins Ekonomiska Råds rapport från juni 2006.

i ett urval länder. Belyst på det sättet förefaller det onekligen som om kopplingen mellan FoU-satsningar och försäljning av nya produkter är synnerligen svag i Sverige jämfört med andra länder. Visserligen finns dessa uppgifter bara för ett år men notera att det är ett år (2000) då svensk innovativitet ansågs vara mycket hög (då nåddes höjdpunkten för svensk IKT). Italien utgör Sveriges direkta motsats. Trots låga satsningar på FoU är det en jämförelsevis stor andel av försäljningen som härrör ur nya produkter. Tyskland satsar ungefär hälften så mycket som Sverige på FoU men har en högre andel försäljning av nya produkter.

Resultaten tyder på en relativt svag förmåga att tillgodogöra sig ny kunskap och ny teknik för att skapa försäljning av nya varor och tjänster. En förklaring är att företagens interna innovationssystem är bristfälliga, en annan att spridningskrafterna i den svenska ekonomin är svaga. De senare beror en rad olika faktorer, i första hand de regelverk, lagar och normer som omgärdar produktionen. Dit hör t.ex. frågor rörande teknologibaserat entreprenörskap, tillväxtbenägenhet i befintliga företag, humankapitalets rörlighet samt hur väl konkurrensen fungerar.²³

4.3 Sammanfattande bedömning

Svensk industri är huvudsakligen specialiserat i mellanteknologisk produktion, dvs. i det segment där den internationella konkurrensen kan förväntas öka både från andra industriländer och länder som är på väg att industrialiseras. Den högteknologiska bransch där svensk industri har en särskilt stark position är främst teleprodukt/IKT-industri.²⁴ Inom den industrin har den kvalitetsjusterade produktionsökningen lett till mycket höga produktivitetstal (som slagit igenom på hela industrin) samtidigt som en intensiv global konkurrens lett till betydande prispress. Parallellt med detta har importpriserna ökat – terms-of-trade har fallit - vilket sammantaget riskerar att pressa ner de tidigare relativt goda vinstmarginalerna.

På **kort sikt** kan svensk industris konkurrenskraft förväntas försvagas något utifrån ett relativt starkt utgångsläge. Exempelvis gör Konjunkturinstitutet bedömningen att den långsiktiga produktivitetstillväxten ska sjunka med 1,5-2 procentenheter framöver.²⁵ Under de närmaste åren finns det – mot bakgrund av det mycket stora bytesbalans- och sparandeöverskottet i svensk ekonomi (omkring sju procent av BNP) - anledning att tro att den svenska kronan kommer att förstärkas. Det skulle försvaga svensk industris konkurrenskraft mätt i utländsk valuta.

I början av 2000-talet föll kapitalavkastningen men har därefter återuppnått 1990-talets nivåer. Företagen i tillverkningsindustrin förväntar sig också en fortsatt god vinstutveckling.²⁶

På **lång sikt** riskerar de låga realkapitalinvesteringarna liksom de fallande IKT-investeringarna påverka produktiviteten negativt. Det är ett problem att det mycket stora sparandeöverskottet inte kanaliseras till nya investeringar trots goda avkastningsnivåer. En tolkning är att detta avspeglar ett bristande förtroende för de långsiktiga produktionsförutsättningarna i Sverige. Förhåller det sig på det viset torde källan till det

²³ Se också Industrins Ekonomiska Råd, *Globaliseringen och den svenska industrin*, juni 2006

²⁴ På en mer disaggreerad industriklassificering framgår också att Sverige också är specialiserat i läkemedelsindustri.

²⁵ Konjunkturinstitutet, *Produktivitet och löner till 2015*, maj 2005, sid 33

²⁶ Konjunkturinstitutet 2006.

sviktande förtroende finnas i de regelverk och lagar som omgärdar svensk industriproduktion mot bakgrund av den tilltagande globaliseringen som öppnar upp andra möjligheter.

Sverige är inlemmat i en allt mer globaliserad ekonomi. Inom flera industrier finns ett tydligt storföretagsberoende som också innebär en sårbarhet för dessa företags investerings- och lokaliseringsbeslut. Pressas marginalerna genom stigande insatsvarupriser (t.ex. energi) påverkar detta företagens lokaliseringsbeslut

Förnyelsekrafterna och omvandlingstrycket förefaller globaliseringen till trots vara begränsade i svensk industri mätt som effekten av FoU-investeringar. En bidragande orsak till detta är den kronans svaga utveckling som främjar befintlig produktion. En ytterligare orsak till de förhållandevis svaga förnyelsekrafterna är det låga nyföretagande och en tendens till att de svenska innovationssystemen försvagats i takt med globaliseringen.²⁷ Benägenheten att ta till sig ny teknik och utveckla nya varor och tjänster är begränsad. Det är just bland växande och nystartade företagen – ofta teknikintensiva – som den största potentialen för en ökad efterfrågan på arbetskraft finns.

På det **internationella planet** riskerar den havererade Doha-rundan försena ytterligare handelsliberaliseringar och trögheten i den pågående Lissabon processen inom EU leda till en svagare efterfrågan för svenska industriprodukter.

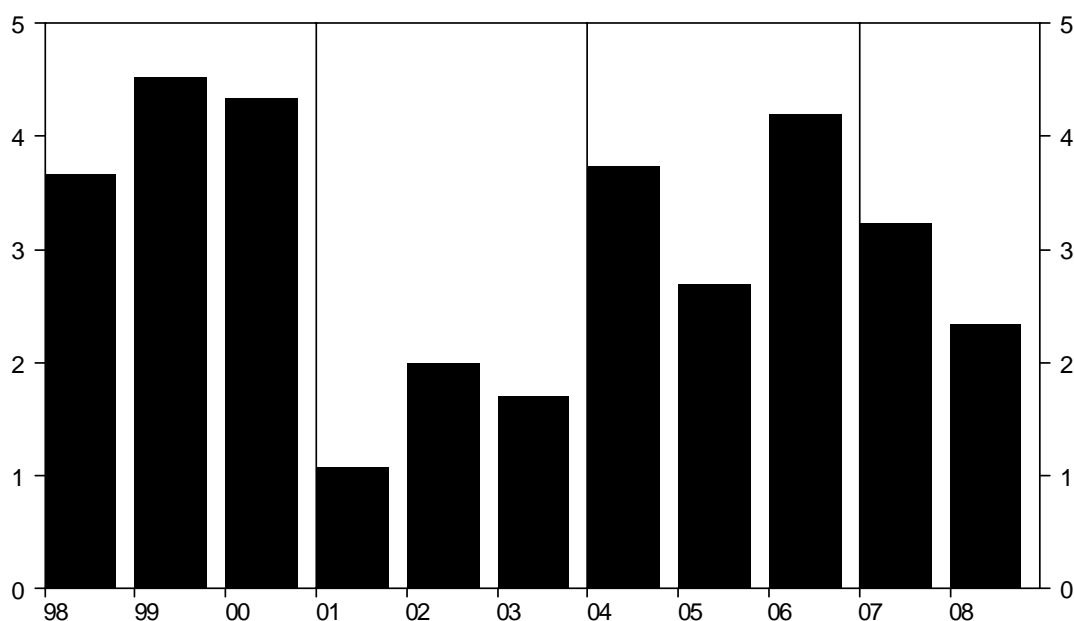
²⁷ Johansson, A. och Löf, H., 2007, "Innovation Activities Explained by Firm Attributes and Location", *Economics of Innovation and New Technology*, 16, kommande.

5. Konjunkturläge och utsikter de kommande åren

Konjunkturmönstret under avtalsperioden 2004-2006 visade upp större variationer jämfört med de två föregående avtalsperioderna. Medan perioden 1998-2000 helt dominerades av en högkonjunktur driven av IT-boom och börsyra, utgjorde åren 2001-2003 en spegelbild där konsekvenserna av börs- och IT-krascherna hämmade tillväxt och investeringar samt drog upp arbetslösheten. Avtalsperioden 2004-2006 inleddes med en stark exportdriven tillväxt, som sedan stannade av betänkligt 2005. Under 2006 har konjunkturen återigen tagit rejäl fart, främst beroende på att den inhemska efterfrågan i form av konsumtion och investeringar kommit igång på allvar. Den genomsnittliga BNP-tillväxten i Sverige under åren 2004-2006 ser ut att hamna runt 3¼ procent per år, vilket kan jämföras med 4¼ procent högkonjunkturer 1998-2000 och ca 1½ procent åren 2001-2003.

Utgår man från det inhemska konjunkturläget tyder det mesta på att tillväxten kommer att förbli god också de kommande åren. Hushållssektorns ekonomi präglas av fortsatt stigande köpkraft, samtidigt som företagen uppvisar högt kapacitetsutnyttjande och god lönsamhet. Därmed ligger pusselbitarna på plats för en fortsatt uppgång av konsumtion och investeringar.

Diagram 5.1 BNP-tillväxt i Sverige, procent

Källa: SCB och egna bedömningar

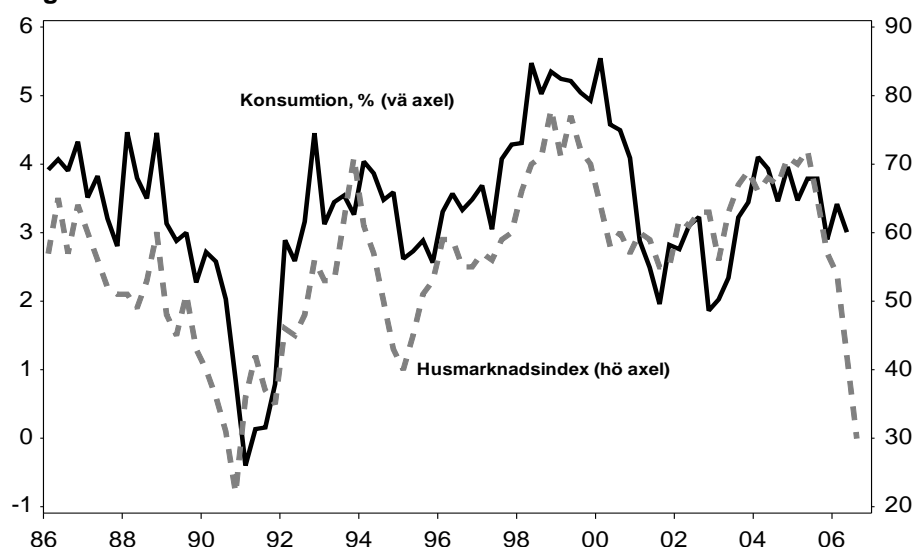
Samtidigt tornar dock internationella orosmoln upp sig vid horisonten. Den amerikanska ekonomin är på väg att kylas av i takt med att centralbanken Federal Reserves (Fed) räntehöjningar gradvis får större effekt på ekonomin. Det troliga är att den amerikanska inbromsningen bidrar till att den starka konjunkturer i Europa tappar en del fart mot slutet av nästa år. Sammantaget innebär vår bedömning att tillväxten i svensk ekonomi hamnar något över 3 procent nästa år, och att den faller tillbaka till knappt 2½ procent 2008. För 2009 är det knappast möjligt att göra någon bedömning av traditionellt slag. Ett rimligt antagande är att BNP-tillväxten ligger nära den långsiktiga trenden runt 2¼ procent, vilket också är i linje med antagandet i Konjunkturinstitutets (KI:s) lönebildningsrapport.

5.1 Internationell mjuklandning

Sedan efterverkningarna av den brutna börs- och IT-bubblan kulminerade i mitten av 2003 har den underliggande styrkan dominerat. Kina och USA har fungerat som draglok och uppgången har gradvis spridit till allt fler regioner. Eurozonen och Japan släpade länge efter, men efterhand har tillväxten tagit fart även i dessa regioner. Inte minst har Tysklands återhämtning varit en viktig kraftkälla för den cykliska uppgången på den europeiska kontinenten. Tysk exportindustri har gradvis stärkt sina positioner i takt med att det tidigare så höga kostnadsläget pressats tillbaka genom låga löneökningar och kraftfulla rationaliseringar. Den senaste tiden har exportframgångarna också dragit med sig den inhemska efterfrågan uppåt. Sammanfattningsvis har därmed världsekonomin under avtalsperioden 2004-06 kännetecknats av en stark och allt bredare uppgång.

Centralbankerna kunde länge understödja denna utveckling med låga styrräntor eftersom trovärdigheten för inflationsbekämpningen var grundmurad, bland annat beroende på att globaliseringen medfört betydande prispress på konsumtionsvaror i de gamla industriländerna. Detta har i sin tur bidragit till att hålla nere de långa räntorna och därtill möjliggjort ett gynnsamt börsklimat med kraftigt stigande kurser.

Diagram 5.2 Husmarknad och konsumtion i USA

Källor: US Department of Commerce och NAHB

Nu tyder mycket på att situationen håller på att förändras. Signalerna om en amerikansk inbromsning har den senaste tiden blivit allt tydligare. Effekterna av stigande oljepriser och Feds räntehöjningar börjar alltmer pressa konsumenterna, inte minst via en avkylning av husmarknaden. De senaste åren har stigande huspriser utgjort en central drivkraft för efterfrågan i den amerikanska ekonomin. Många hushåll har utnyttjat möjligheterna att öka belåningen på sina bostäder; ungefär halva den amerikanska efterfrågetillväxten kan hänföras till stigande husprisers stimulans av bostadsbyggande och konsumtion. Fed tycks efter sommaren ha överraskats av den snabba vändningen på husmarknaden och har uttryckt en allt större oro för konjunkturutsikterna. Planerna på ytterligare räntehöjningar har i hög grad avskrivits och de finansiella marknaderna börjar ställa in sig på att en sänkning kommer någon gång i början på nästa år.

En avkylning av den amerikanska ekonomin kommer att dämpa tillväxten i andra delar av världen de närmaste åren. Detta sker dels genom lägre amerikansk importtillväxt, men också via finansiella kanaler som t ex svagare USD och osäkrare börsutsikter. De flesta bedömningar tyder ändå på att effekterna på den globala ekonomin inte blir så djupgående. Det finns några viktiga skäl till detta:

- Övriga huvudregioner i världsekonomin uppvisar motståndskraft. Återhämtningen i Japan och Eurozonen har utsikter att fortsätta ytterligare en tid, samtidigt som Kina och tillväxtekonomier fortsätter på högvarv. Till skillnad från situationen vid de djupa nedgångarna runt 1990 och 2000 är orsakerna till den amerikanska nedgången nu i huvudsak specifikt amerikanska. Då präglades stora delar av industrivärlden av först en fastighetsboom och sedan av börs- och IT-bubbla. Denna gång är det därför rimligt att räkna med att smittoeffekterna kommer med större fördröjning och dessutom blir mindre tydliga.
- Situationen i företagssektorn i de flesta länder, även i USA, ser robust ut. Företagens agerande under expansionsfasen 2003-2006 präglades av försiktighet, vilket återspeglas i välfyllda kassor och högt kapacitetsutnyttjande. Därmed är riskerna små för en kraftig investeringsnedgång, något som regelmässigt utgör det viktigaste inslaget i en allvarlig global konjunkturedgång.

Ovanstående faktorer bidrar till att den internationella avmattningen troligen blir relativt mild. BNP-tillväxten i OECD-området sjunker från ca 3 procent under åren 2004-06 till intervallet 2¼-2½ procent. Den totala globala tillväxten mätt med köpkraftskorrigerade (PPP) viker dämpas från ca 5 procent till 4-4½ procent under 2007 och 2008.

5.2 Risker av olika karaktär

Bedömningarna ovan är naturligtvis behäftade med stor osäkerhet, med risker för både sämre och bättre utveckling. Nedan diskuteras en rad hotfulla risker för en djupare internationell konjunkturedgång. Dessa är knutna till såväl traditionella konjunkturfaktorer som till hotbilder i det geopolitiska läget.

- **De amerikanska obalanserna** har gradvis förvärrats trots att Fed höjt räntan från 1 procent till 5,25 procent. Hushållens sparkvot är nu till och med negativ samtidigt som underskottet i bytesbalansen nått rekordnivån över 6 procent av BNP. Med så stora obalanser kan man inte utesluta en skarp anpassningsreaktion i sparandet när omslaget nu antligen tycks vara på väg. Fed kan naturligtvis motverka detta med kraftiga räntesänkningar, men en sådan politik skulle troligtvis också leda till ett dollarras och därmed verka dubbelt åtstramande för omvärlden.
- **Uppgången i Euro-zonen är fortfarande relativt bräcklig.** Den Europeiska Centralbanken (ECB) har varit tidiga med att höja räntorna, med hänvisning till oro för inflation och kreditexpansion. Samtidigt genomförs också en viss finanspolitisk åtstramning, främst via en momshöjning i Tyskland. I en situation med vikande amerikansk efterfrågan och svagare dollar är det möjligt att åtstramningsdosen kommer för tidigt och blir för häftig. I förlängningen av ett scenario där uppgången visar sig brytas av stabiliseringspolitiska misstag hotar en uppsplitande och i värsta fall förlamande diskussion om hela det ekonomisk-politiska ramverket i EU, inkluderande bl a Lissabonprocessen.
- **Kinas roll som globalt draglok blir viktigare vid om USA tappar farten.** Även om det i nuläget är svårt att se vad som skulle stoppa det kinesiska lokomotivet på kort

sikt, finns latent hot i bakgrunden. Dessa är kanske främst kopplade till att ett bristfälligt finansiellt system och bristen på adekvata ekonomisk-politiska styrmedel försvårar möjligheterna att säkerställa en stabil utveckling.

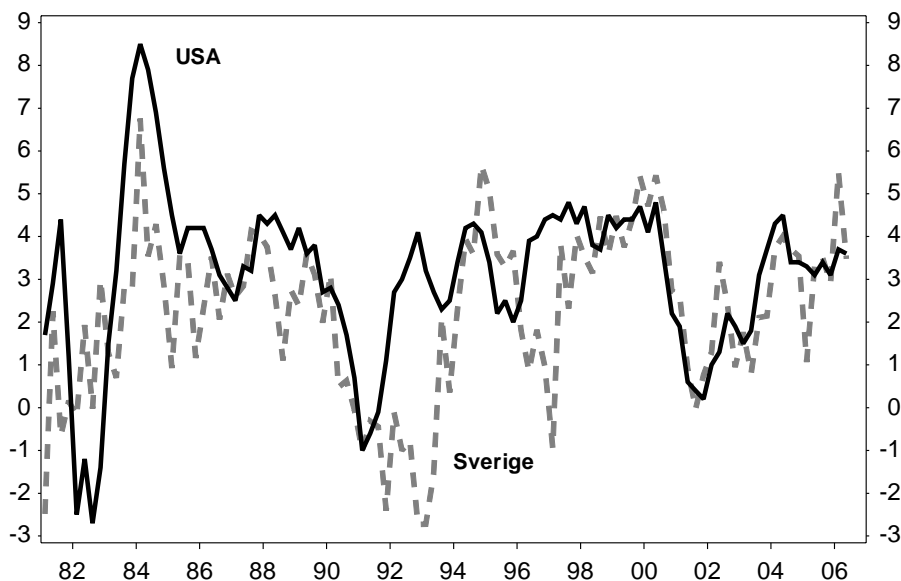
- **Olika oroshärdar i Mellanöstern gör att oljepriset återigen kan vända rejält uppåt.** Oenighet kring Irans kärnprogram och den fortsatt labila situationen i Libanon är exempel på konflikthärdar som mycket väl kan eskalera och leda till ett oljepris över 100 USD/fat. En så hög prisnivå i kombination med en underliggande amerikansk avmattning riskerar rimligen att orsaka en relativt djup internationell lågkonjunktur.
- De stora svårigheterna i WTO-förhandlingarna pekar på risken för att **handelspolitiska spänningar kan blossa upp till mer konkreta hot mot den internationella tillväxten.** Kinas styvnackade motstånd mot en övergång till ett flexibla växelkurssystem med en mer rimligare värdering av valutan utgör också en risk för tilltagande internationella spänningar.
- **Den kraftiga råvaruprisuppgången på senare tid för med sig speciella risker.** I kölvattnen av en generell konjunkturedgång kan det inte uteslutas att vi får se en orolig utveckling på råvarumarknaderna. Stora prisfall skulle förstås gynna flertalet sektorer i ekonomin, men också skapa stora svårigheter i många branscher med finansiella krishärdar som tänkbart resultat.

5.3 Svensk konjunkturstyrka på kort sikt

Avtalsperioden 2004-2006 inleddes med en stark tillväxt i Sverige. Denna var dock koncentrerad till exportsektorer med låg sysselsättning, vilket återspeglades i snabb produktivitetsuppgång och fallande sysselsättning. I slutet av 2004 och i början på 2005 försvagades tillväxten, vilket var oväntat bland annat mot bakgrund av det låga ränteläget och stigande realinkomster för hushållen. Avmattningen ledde till att återhämningen på arbetsmarknaden fördröjdes ytterligare. Det senaste året har dock frågetecknen kring den svenska konjunkturutvecklingen rätats ut ett efter ett. Hushållens konsumtion har tagit fart och läget på arbetsmarknaden har sent omsider förbättrats. Tillväxten under första halvåret uppgick till 4,6 procent och det mesta talar för att helårssiffran för 2006 hamnar i samma härad. Därmed hamnar den årliga BNP-tillväxten för perioden 2004-06 på i genomsnitt 3¼ procent.

Konjunkturutvecklingen ser fortsatt god ut den närmaste tiden. Hushållens köpkraft stimuleras av att fortsatt låg inflation ger reallöneökningar samtidigt som fler får jobb. Budgetpolitiken lär också spä på inkomstillväxten nästa år. De svenska konsumenterna har därmed utrymme att öka konsumtionen utan att dra ned på sitt sparande. Låga räntor och stigande huspriser har alltså inte, som i USA, lett till en lånefinansierad köpfest. Stigande kapacitetsutnyttjande tyder på fortsatt investeringsuppgång. Tillväxttakten dämpas dock något de närmaste åren, bl a beroende på att kapacitetsrestriktioner i byggsektorn börjar göra sig gällande. Inom industrin kulminerade därtill ökningstakten redan förra året då stora utbyggnader genomfördes i sektorer som gruvor, petroleumraffinaderier och skogsindustrin. Uppgången framöver blir måttlig och sker från en låg nivå.

Diagram 5.3 BNP-tillväxt i Sverige och USA, procent

Källor: US Department of Commerce och NAHB

Sammantaget pekar det mesta på att BNP-tillväxten nästa år hamnar en bit över 3 procent, vilket speglar en viss motståndskraft mot en internationell avmattning. Som framgår av diagrammet ovan är dock korrelationen mellan svensk och amerikansk BNP-tillväxt hög, vilket bland annat speglar den svenska ekonomins stora internationella exponering. Efterhand talar därför det mesta för att även den svenska konjunktoren tappar fart. Vi bedömer det därför som rimligt att BNP-tillväxten dämpas till ungefär 2¼-2½ procent år 2008. En bedömning som ligger något lägre än gällande konsensusprognos.

I takt med återhämtningen i Euro-zonen, framförallt i Tyskland, har den svenska industrikonjunktoren gradvis stärkts det senaste året. Hög efterfrågan på råvaror gynnar delar av svensk industri samtidigt som allt bättre investeringskonjunktur i Europa breddat uppgången. Enligt KI:s barometer är nu optimismen i paritet med tidigare uppnådda rekordnivåer. Det mesta tyder på att industrikonjunktoren förblir stark den närmaste tiden, men att kommande internationella avmattning naturligt nog därefter främst slår mot exportindustrin. I en situation där dollarn försvagas och där Riksbankens planer på fortsatta räntehöjningar troligen också innebär att kronan stärks mot euron, kommer därtill svensk industri att ställas inför tuffare valutaförutsättningar.

5.4 Starkare arbetsmarknad

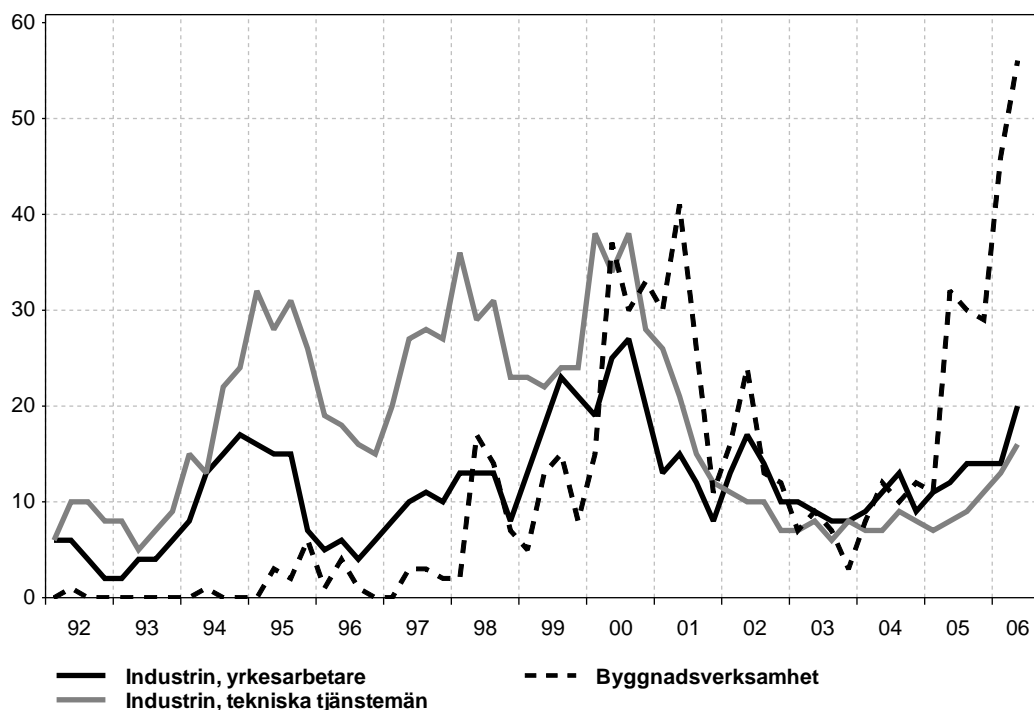
Arbetsmarknaden har varit relativt svag under en stor del av avtalsperioden 2004-2006. Stark produktivitetstillväxt i näringslivet, en generell konjunkturavmattning 2005 samt kommunsektorns prioritet att uppnå budgetbalans var faktorer som länge höll tillbaka efterfrågan på arbetskraft. Att uppgången dröjde så länge avvek från omvärldsmönstret och inte minst från utvecklingen i våra nordiska grannländer där arbetsmarknaden började förbättras långt tidigare.

Först mot slutet av förra året kunde en ljusning skönjas. Sysselsättningsuppgången var till en början koncentrerad till byggbranschen och vissa delar av den privata tjänstesektorn. Efterhand har uppgången i den privata tjänstesektorn breddats samtidigt som även den offentliga sektorn har börjat nyanställa. Industrins produktivitet utveckling är fortfarande så hög att expansionen sker utan ökad arbetsstyrka. Prognoserna tyder på att sysselsättningen totalt sett ökar med ca 70 000 personer såväl i som nästa år för att sedan dämpas till en ökningstakt runt 40 000 personer 2008.

För industrin är det inte heller framöver troligt med någon nettoökning av antalet sysselsatta. Produktionsökningarna blir inte större än att de även fortsättningsvis kan klaras med effektiviseringar och produktivitetsoökningar. Vår bedömning är därför liksom Konjunkturinstitutets, att antalet anställda i industrin minskar marginellt de kommande åren. Skillnaden i arbetsmarknadsläge mellan industrin och andra branscher kan illustreras på olika sätt. I konjunkturbarometern framgår hur stor andel företag som anger brist på arbetskraft som största hinder för expansion. Här ligger industrins bristtal fortfarande lågt, såväl avseende arbetare som tjänstemän, medan arbetskraftsbristen stigit i många andra branscher, speciellt inom byggsektorn.

Diagram 5.4 Brist på personal med branschspecifik kompetens

Andel företag i procent

Källa: Konjunkturinstitutet

Den konjunktur- och sysselsättningsbild som vi tecknar innebär att arbetslösheten kommer att fortsätta att minska åtminstone det närmaste året. Den öppna arbetslösheten, enligt de nya mätmetoderna i arbetskraftsundersökningen (AKU), kommer troligen att falla ned till 4½ procent mot slutet av nästa år. Konjunkturinstitutet (KI) betecknar denna arbetslöshetsnivå som "normalt resursutnyttjande på arbetsmarknaden" vilket innebär att ytterligare nedpressning innebär att risker för inflationsdrivande flaskhalsar. Som framgår av tabellen nedan innebär detta att 2007 års avtalsrörelse kommer att ske i ett hetare arbetsmarknadsklimat än de tidigare, med undantag av år 2001. År 2001 hade å andra sidan

den internationella börsoron redan satt sina avtryck i form av drastiskt försämrad framtidstro inom industrin.

Tabell 5.1 Valda nyckeltal vid olika avtalstidpunkter

	95-97	98-00	01-03	04-06	2007 ³
Arbetslöshet ¹	8,6	7,2	4,2	6,1	4,8
Sysselsättning ¹	1,8	0,8	2,6	-0,7	1,4
Industriarometern ¹	8,0	3,5	-18,0	1,0	
Inflation ¹	2,7	0,3	2,1	0,3	2,1
Löner, nominella ²	4,7	4,2	4,0	3,3	

¹ Avser genomsnittet första halvåret avtalsåret.

² Avser treårsgenomsnitt för avtalsperioden.

³ Enligt KI:s augustiprognos.

KI:s slutsats att arbetslösheten redan om något år når så låga nivåer att generella flaskhalsproblem hotar reser olika frågor om hur utbudssidan i ekonomin fungerar. Man kan peka på några faktorer som möjligen antyder att KI:s bedömning är väl pessimistisk. Att fler söker sig ut på arbetsmarknaden när möjligheten att få jobb blir bättre, bl a genom att man snabbare avslutar sina studier, är ett traditionellt konjunkturfenomen som troligen kan vara starkare denna gång efter en lång period av svag arbetsmarknad och betydande utbyggnad av utbildningssystemet. Vidare tycks nedgången i sjukfrånvaron gå snabbare än väntat samtidigt som trenden mot att allt fler i åldrar över 55 år stannar kvar i arbetslivet fortsätter. Därtill kommer effekterna av den nya regeringens ambitioner att stärka drivkrafterna för arbete, bl a genom införandet av det generella förvärvsavdraget och nedskärningarna av ersättningsnivåerna inom vissa socialförsäkringar. Det är dock i nuläget svårt att kvantifiera effekterna av dessa åtgärder.

Sammanfattningsvis är vår slutsats att svensk arbetsmarknad de närmaste åren går in ett nytt läge. Globaliseringen ställer nya krav på flexibilitet, samtidigt som ett mer ansträngt arbetsmarknadsläge innebär att nya utmaningar för såväl den allmänna ekonomiska politiken som för arbetsmarknadens parter.

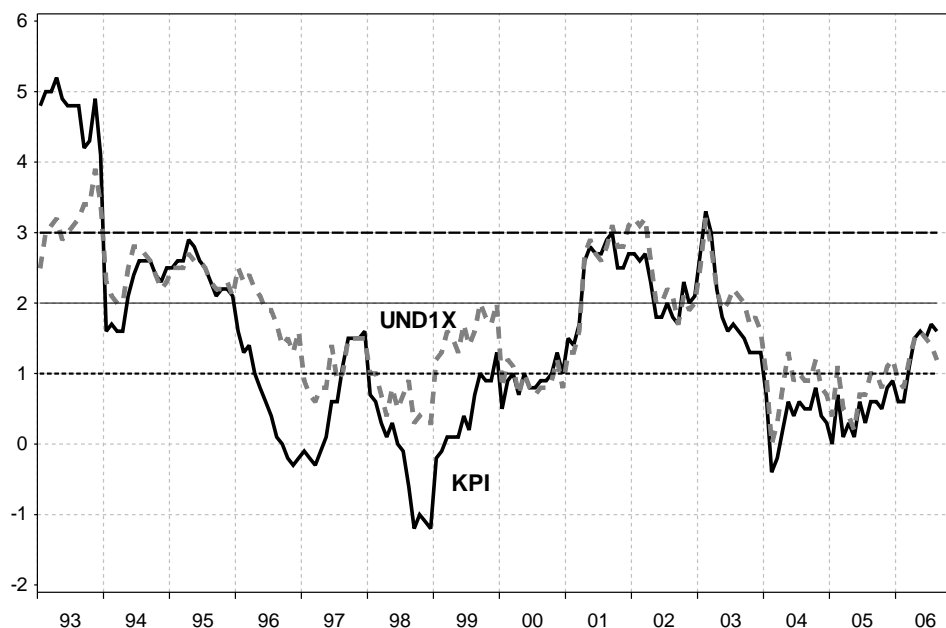
5.5 Fortsatt låg underliggande inflation

Inflationstakten i Sverige har sedan Industriavtalets tillkomst samvarierat med BNP-tillväxten på ett onormalt sätt. Under högkonjunkturen 1998-2000 var inflationen generellt sett mycket låg. Avregleringar på en rad marknader, bl a elmarknaden, samt kraftigt fallande räntor som drog ner bostadskostnaderna, bidrog till att KPI-ökningen stannade på i genomsnitt 0,7 procent per år. Under lågkonjunkturen i avtalsperioden 2001-2003 steg å andra sidan KPI-inflationen till i genomsnitt 2,3 procent per år. Avregleringseffekterna klingade av och en fallande krona ledde till stigande importpriser. Samtidigt mattades produktivitetsökningen, vilket pressade upp kostnaderna per producerad enhet. Dessa kunde i sin tur vältras över på konsumenterna eftersom konsumtionen hölls väl uppe under svackan.

Inflationstakten under avtalsperioden 2004-2006 blev återigen mycket låg trots en relativt god tillväxt. KPI-inflationen hamnar i genomsnitt på 0,8 procent under treårsperioden. Efter att ha hamnat så lågt som ½ procent såväl 2004 som 2005 stiger KPI-ökningen i år till 1½ procent. Uppgången beror till en del på stigande energipriser men Riksbankens egen räntepolitik påverkar också förloppet. Räntesänkningar pressade ned boendekostnaderna 2004 och 2005

medan höjningar på omvänt sätt pressar upp inflationen i år. Det underliggande inflationsmättet UND1X, där ränteeffekterna exkluderas, uppvisar också ett genomsnitt för 3-årsperioden under en procent, men med ett jämnare förlopp. Enligt lönestatistiken hamnar löneökningarna i intervallet $3\frac{1}{4}$ - $3\frac{1}{2}$ procent. Det innebär att reallöneökningarna blir så höga som i genomsnitt ca $2\frac{1}{2}$ procent per år under avtalsperioden. En så stark reallönetillväxt har de senaste decennierna endast uppnåtts under slutet av 1990-talet.

Diagram 5.5 KPI och underliggande inflation, procent

Källa: SCB

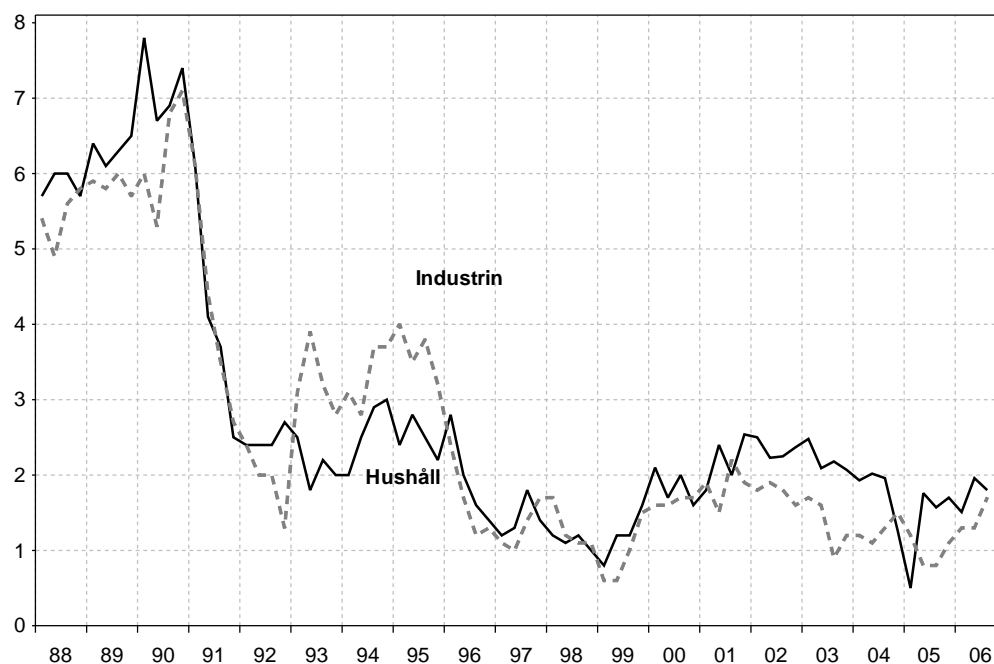
De kommande åren tyder mycket på att den underliggande inflationen i genomsnitt förblir relativt låg, även om krafterna inte är entydiga. Energipriser kommer att fortsätta driva upp inflationen den närmaste tiden, trots att oljepriserna den allra senaste tiden vänt nedåt. Elpriserna förblir höga och bidrar därigenom såväl till högre konsumentpriser som till försämrad konkurrenskraft för industrin. Framöver är det också troligt att enhetsarbetskostnaderna kommer att stiga en del. Produktivitetstillväxningen i näringslivet har de senaste åren varit mycket stark och bidragit till att pressa ned det underliggande inflationstrycket. Det är troligt att produktivitetstillväxten nu dämpas när konjunkturen försvagas och att detta leder till stigande enhetsarbetskostnader. Erfarenheterna tyder på att sådana sencykliska kostnadsimpulser delvis kan övervältras på konsumentpriserna. En rimlig bedömning är att KPI-inflationen kommer att bli runt 2 procent i genomsnitt för 2007-2008, bland annat beroende på att Riksbankens höjningar driver upp KPI även nästa år. Den underliggande inflationen, UND1X, hamnar troligen runt $1\frac{1}{2}$ procent.

5.6 Stabila inflationsförväntningar

Inflationsförväntningarna ligger nu nära Riksbankens mål på två procent. Det faktum att inflationsutfallen på senare år i allmänhet hamnat en bit lägre gör att det kan finnas skäl att diskutera huruvida inflationsförväntningarna kommer att förbli stabila. Att Riksbanken det senaste halvåret breddat perspektivet när det gäller penningpolitiken och inte längre är lika fokuserade på att styra räntan efter inflationsprognosen på två års sikt skulle kunna påverka inflationsförväntningar nedåt. Riksbanken verkar vara beredd att acceptera att den tidigare

styrvariabeln UND1X hamnar under målet de närmaste åren så länge tillväxten och sysselsättningen tuffar på. (med räntehöjningar inkluderade kommer dock KPI som nämnts att stiga mot ungefär 2 procent). Denna glidning torde också påverka olika prognosmakares inflationsbedömningar framöver. Tidigare har prognoserna nästan alltid landat i att inflationen på två års sikt ska hamna mycket nära tvåprocentsstrecket. En annorlunda prognos hade ju inneburit ett ifrågasättande av Riksbankens vilja och/eller förmåga att uppnå sitt väldefinierade mål. Nu mildras detta dilemma och vi kommer därför troligen att få se åtskilliga prognoser som avviker från två procent också relativt långt framåt i tiden, något som mycket väl kan påverka inflationsförväntningarna.

Diagram 5.6 Inflationsförväntningar (KPI) på ett års sikt, procent

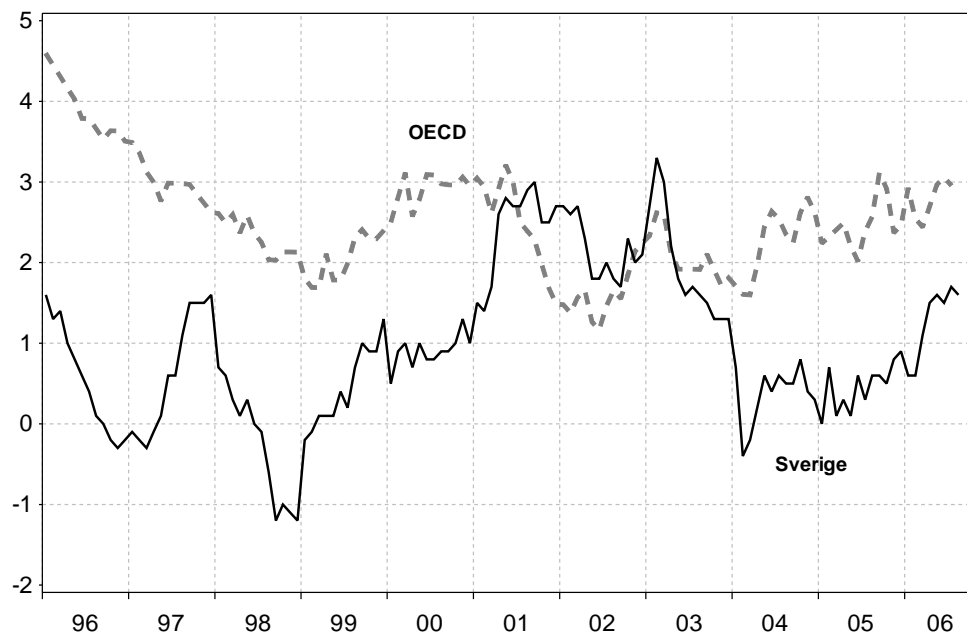

Källor: KI och SCB

Att inflationen i Sverige de senaste 10 åren i allmänhet legat en bra bit under OECD-snittet (i diagram 5.7 är s.k. höginflationsländer exkluderade) skulle också kunna tas som intäkt för att skruva ned inflationsförväntningarna. Samtidigt är det inte så lätt att se långsiktiga skäl för att denna skillnad ska bestå. Under senare delen av 1990-talet pressades den svenska inflationen av en rad avregleringar och de senaste åren kan man hävda att inflationsskillnaden åtminstone till en del berodde på en exceptionell produktivitetstillväxt som knappast är långsiktigt hållbar. Hypotesen att globaliseringens inflationspress skulle göra det svårt för industriländernas centralbanker att nå upp till sina inflationsmål är det i varje fall svårt att finna generellt stöd för.

Vår slutsats är därför att det trots allt är rimligt och troligt att inflationsförväntningarna i Sverige kommer att ligga nära Riksbankens mål på 2 procent också framöver.

Diagram 5.7 Inflationen i Sverige och OECD, procent

Källor: KI och SCB

5.7 Arbetskraftskostnadernas ökning de kommande åren i de viktigaste konkurrentländerna

Eurostat producerar statistik men gör inga prognoser. Det gör däremot OECD som utgår från nationalräkenskapsdata och beräknar arbetskraftskostnader per anställd för hela näringslivet (inklusive den privata tjänstesektorn). Förändringar av antalet arbetade timmar ingår med andra ord inte. Kollektiva avgifter ingår i OECD:s kostnadsbegrepp, däremot inte löneberoende indirekta skatter.²⁸ Sammantaget innebär detta att om man önskar att mäta utvecklingen av arbetskraftskostnaderna per timme i industrin kan OECD:s statistik endast ge en ungefärlig uppfattning.

OECD:s prognos är att arbetskraftskostnaderna inom Euroområdet kommer att öka med ca 2 procent årligen under 2006 och 2007, se tabell 5.2. Bland euroländerna ligger Tyskland särskilt lågt med årliga kostnadsökningar under 1 procent. Frankrike och Finland ligger på drygt 3 procent årligen.

Prognosen för Storbritannien de kommande åren ligger jämförelsevis högt – kring 5 procent medan prognosen för Danmark är stigande från drygt 3 procent 2006 till drygt 4 procent 2007. Enligt OECD:s bedömningar kommer de årliga ökningarna av arbetskraftskostnaderna i USA vara 4 ½–5 procent årligen under 2006 och 2007.

²⁸Detta innebär att arbetsgivarens kostnader för pensioner och försäkringar enligt lagar och avtal inkluderas. Däremot ingår inte skatter på lönesumman.

Tabell 5.2 Arbetskraftskostnader per anställd i näringslivet, årlig procentuell förändring

	2004	2005	prognos 2006	prognos 2007
Euroområdet	2,1	1,8	1,9	2,0
Tyskland	0,2	0,2	0,7	0,8
Frankrike	3,2	3,0	3,1	3,3
Finland	4,2	4,0	3,2	3,1
EU15, exklusive Sverige	2,4	2,2	2,5	2,6
Storbritannien	3,6	4,0	5,0	4,7
Danmark	2,7	2,0	3,3	4,4
EU+4	4,0	3,9	3,9	4,4
Polen	2,3	2,9	2,8	3,6
USA	4,7	5,2	4,5	5,0

Källa. OECD, Economic Outlook, May 2006.

Anm. Vid beräkningarna för EU15 har data för de olika länderna vägts samman med TCW-vikter, för EU+4 har handelsvikter använts.

När det gäller de nya EU-länderna ingår endast Polen, Tjeckien, Ungern och Slovakien i OECD. Prognosen för dessa fyra länder på i genomsnitt kring 4 procent per år de kommande åren. Däremot gör EU-kommissionen prognoser för alla tio nya medlemsländer.²⁹ En sammanvägning för alla dessa länder pekar på en årlig ökningstakt för arbetskraftskostnaderna med nära 7 procent per år under 2006 och 2007.

²⁹ European Commission, *European Economy*, No 2 / 2006.